

**VERKKOKIUSAAMISEN YLEISYYS, MUODOT JA SIIHEN YHTEYDESSÄ OLEVAT
TEKIJÄT ALAKOULUN VIIDENNELLÄ JA KUUDENNELLA LUOKALLA**

**Maria Kirvesniemi
Psykologian pro gradu -tutkielma
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Tampereen yliopisto
Syyskuu 2011**

TAMPEREEN YLIOPISTO
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

KIRVESNIEMI, MARIA: Verkkokiusaamisen yleisyys, muodot ja siihen yhteydessä olevat tekijät alakoulun viidennellä ja kuudennella luokalla

Pro gradu -tutkielma, 39 s. 1 liites.
Ohjaaja: Martti Tuomisto
Psykologia
Syyskuu 2011

Tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata verkkokiusaamisen yleisyyttä ja muotoja sekä ilmiöön yhteydessä olevia tekijöitä. Lisäksi selvitettiin ovatko lapset kertoneet jollekin verkkokiusaamiskokemuksistaan ja miten kertominen lasten mielestä vaikutti tilanteeseen. Lopuksi tarkasteltiin lasten vanhempien arviota verkkokiusaamisen yleisyydestä.

Tutkimus perustui kolmen pirkanmaalaisen alakoulun viidennen ja kuudennen luokan oppilaiden sekä heidän vanhempiansa keväällä 2008 kerättyyn kyselyaineistoon. Kaikkiaan kyselyyn vastasi 299 oppilasta. Kyselyyn vastanneista tyttöjä oli 56 %. Viides- ja kuudesluokkalaisten osuus vastaajista oli yhtä suuri. Vanhempien kyselyyn vastasi 204 henkilöä. Aineiston pääanalysointimenetelmänä käytettiin ordinaalista logistista regressioanalyysia.

Neljäsosa vastaajista oli joutunut verkkokiusatuksi ja toiminut verkkokiusaajana ainakin kerran lukuvuoden aikana. Säännöllisesti verkkokiusatuksi oli joutunut 9 % vastaajista ja 5 % vastaajista verkkokiusasi säännöllisesti itse. Verkkokiusaaminen oli oletusten mukaisesti koulukiusaamista harvinaisempaa. Vanhemmista 13 % arvioi lapsensa joutuneen joskus verkkokiusatuksi ja 4 % arvioi lapsensa joskus verkkokiusanneen. Yleisimmät verkkokiusaamisen muodot olivat pilapuhelut, nimittely sekä ulkonäön haukkuminen. Suurin osa (70 %) vastaajista oli kertonut kiusaamisesta ulkopuoliselle ja yli puolet (63 %) koki tilanteen helpottuneen kertomisen myötä. Verkkokiusatuksi joutuminen oli oletusten mukaisesti yhteydessä verkkokiusaajana toimimiseen. Verkkokiusaaminen oli yhteydessä sukupuoleen siten, että tytöt joutuivat verkkokiusatuiksi poikia useammin ja pojat toimivat verkkokiusaajina tyttöjä useammin. Verkkokiusaaminen oli yhteydessä koulukiusaamiseen siten, että verkkokiusatut olivat keskimääräistä useammin koulukiusattuja ja verkkokiusaajat koulukiusaajia. Ystävien määrä koulussa sekä koettu kouluviihtyvyys vähensivät todennäköisyyttä joutua verkkokiusatuksi. Internetin käytön määrä ja viestintäohjelmien käytön monipuolisuus olivat yhteydessä verkkokiusaajana toimimiseen, mutta eivät verkkokiusatuksi joutumiseen.

Tutkimus osoitti, että merkittävä osa lapsista kohtaa verkkokiusaamista jo alakoulussa. Tutkimus antaa lisätietoa verkkokiusaamisen erityispiirteistä, jotka tulisi huomioida kiusaamisen ennaltaehkäisyssä ja interventioita suunniteltaessa. Tulokset tukevat oletusta verkkokiusaamisen ja koulukiusaamisen yhteydestä ja siten käsitystä, että verkkokiusaamiseen puuttuminen on myös koulun vastuulla. Tutkimustietoa verkkokiusaamisesta ja siihen liittyvistä tekijöistä tulisi sisällyttää koulujen kiusaamisenvastaisiin materiaaleihin. Lisäksi vanhemmat tulisi huomioida verkkokiusaamisesta tiedottamisessa, jotta vanhempien käsitys verkkokiusaamisen yleisyydestä lähestyisi lasten kokemusta.

avainsanat: verkkokiusaaminen, kiusaaminen, koulukiusaaminen, tieto- ja viestintätekniikka

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1. Mitä on verkkokiusaaminen?	2
1.2. Verkkokiusaamisen yleisyyden arviointi	2
1.3. Verkkokiusaamisen välineet ja muodot	4
1.4. Verkkokiusaamisen erityispiirteet.....	5
1.5. Verkkokiusaamisen yhteys koulukiusaamiseen	7
1.6. Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	9
2. MENETELMÄT	11
2.1. Tutkittavat	11
2.2. Muuttujat	12
2.2.1. Oppilaiden kyselylomake	12
2.2.2. Vanhempien kyselylomake.....	14
2.3. Aineiston analysointi.....	15
3. TULOKSET	17
3.1. Vastaajien tieto- ja viestintäteknikan käyttö, verkkokiusaamisen yleisyys, muodot ja kiusaamisesta kertominen.....	17
3.2. Verkkokiusatuksi joutumiseen yhteydessä olevat tekijät.....	20
3.3. Verkkokiusaajana toimimiseen yhteydessä olevat tekijät	25
3.4. Vanhempien arvio verkkokiusaamisen yleisyydestä.....	29
4. POHDINTA	29
4.1. Päätulokset.....	30
4.2. Rajoitukset ja vahvuudet	33
4.3. Lopuksi.....	35
LÄHTEET	36
LIITTEET	40
Liite 1.	40
Liite 2.	40

1. JOHDANTO

Tieto- ja viestintäteknikasta on nopeasti tullut osa lasten ja nuorten jokapäiväistä kommunikaatiota. Suomalaislapset aloittavat internetin käytön keskimäärin 8-vuotiaina ja neljä viidestä lapsesta käyttää internetiä joka päivä tai lähes joka päivä (Livingstone, Haddon, Görzig, & Ólafsson, 2011). Oma matkapuhelin on käytössä suurimmalla osalla alle 11-vuotiaista ja lähes kaikilla sitä vanhemmilla lapsilla (Aaltonen, 2009). Alakoululaisille internet ja matkapuhelimet eivät ole enää *uutta* viestintäteknikkaa, vaan ne ovat aina olleet olemassa (Oksman & Rautiainen, 2001). Jo 8–10-vuotiaat käyttävät tieto- ja viestintäteknikkaa aktiivisesti ja uskovat hallitsevansa laitteiden käytön vanhempiaan paremmin (Matikkala & Lahikainen, 2005; Noppari, Uusitalo, Kupiainen, & Luostarinen, 2008). Lapset kokevat kommunikaatioteknologian ratkaisevan tärkeäksi osaksi sosiaalista elämäänsä (Mishna, Saini, & Solomon, 2009).

Tieto- ja viestintäteknikan kehitys on tuonut lapsille uusia mahdollisuuksia oppimiseen, itseilmaisuun ja yhteisöllisyyteen (Suoranta & Lehtimäki, 2003; Tamminen, 2001), mutta kääntöpuolena ovat lisääntyneet riskit: uusi viestintäteknikka tarjoaa myös uusia tapoja kiusata. Verkkokiusaaminen (*cyberbullying, electronic bullying*) eli kiusaaminen internetissä, matkapuhelimella tai jollakin muulla uuden viestintäteknikan välineellä on noussut viime vuosina Suomessa julkiseksi keskustelunaiheeksi. Useat järjestöt ovat julkaisseet verkkokiusaamisen vastaisia ohjeistuksia (esim. Nuortennetti, 2011; Tietoturvakoulu, 2011) ja ilmiön yleisyyttä on kartoitettu internetkyselyissä verkkokiusaamista kapeammilla käsitteillä ”nettikiusaaminen” (Mustonen & Peura, 2007) ja ”kännykkäkiusaaminen” (Pelastakaa Lapset ry., 2009). Tutkimustietoa verkkokiusaamisen yleisyydestä ja muodoista kiusaamisen vastaisten toimenpiteiden pohjaksi on kuitenkin vasta vähän.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on saada lisätietoa verkkokiusaamisen yleisyydestä ja muodoista suomalaisten alakoulujen viidensillä ja kuudensilla luokilla. Aiemmat tutkimukset ovat pääosin keskittyneet kuvaamaan yläkouluikäisten ja sitä vanhempien lasten ja nuorten verkkokiusaamista, vaikka lasten tiedetään olevan aktiivisia kommunikaatioteknologian käyttäjiä jo alakoulussa (Matikkala & Lahikainen, 2005; Noppari ym., 2008). Tässä tutkimuksessa ollaan erityisen kiinnostuneita selvittämään verkkokiusaamiseen yhteydessä olevia tekijöitä. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään tiettävästi ensimmäistä kertaa samanaikaisesti myös vanhempien arviota siitä, ovatko heidän lapsensa kohdanneet verkkokiusaamista.

1.1. Mitä on verkkokiusaaminen?

Verkkokiusaaminen on tutkimuskohteena uusi eikä käsitteen määritelmästä ole vielä kansainvälistä yksimielisyyttä. Verkkokiusaaminen määritellään usein koulukiusaamiskirjallisuuden avulla, tyypillisimmin Olweuksen (1992, s. 14–15) laajasti hyväksytyyn määritelmän perusteella, jonka mukaan kiusaaminen on ”erityinen aggression muoto, joka on tahallista, toistuvaa ja sisältää valtaepätasapainon uhrin ja kiusaajan välillä”. Lisäksi verkkokiusaamisen määritelmässä rajataan ja kuvataan käsitteeseen sisältyvää viestintätekniikkaa. Li (2007, s. 224) määrittelee verkkokiusaamisen ”kiusaamiseksi jollakin sähköisen viestinnän välineellä kuten sähköpostilla, matkapuhelimella, kämmentietokoneella, pikaviestimellä tai internetin avulla”. Osa tutkijoista (Ang & Goh, 2010; Patchin & Hinduja, 2006; Williams & Guerra, 2007) taas rajaa käsitteen koskemaan vain internetin kautta tapahtuvaa kiusaamista, jolloin esimerkiksi matkapuhelimella tapahtuva kiusaaminen jää yleensä käsitteen ulkopuolelle.

Tässä tutkimuksessa käsitteellä verkkokiusaaminen viitataan sekä internetin että matkapuhelimen välityksellä tapahtuvaan kiusaamiseen ja verkkokiusaaminen määritellään koulukiusaamisen käsitettä mukaillen ”tahalliseksi ja toistuvaksi vahingontuottamiseksi toiselle, jossa välineenä käytetään tietokonetta, matkapuhelinta tai muuta uuden viestintätekniikan laitetta” (Hinduja & Patchin, 2009, s. 5). Määritelmään sisältyy myös oletus valtaepätasapainosta: kiusaajia voi olla yksi tai useampia ja uhrin on vaikea puolustaa itseään (Smith & Slonje, 2010, s. 249). Verkkokiusaamisen uhreista käytetään jatkossa nimitystä *verkkokiusattu (cybervictim)* ja internetissä tai matkapuhelimella itse kiusanneista nimitystä *verkkokiusaaja (cyberbully)*.

1.2. Verkkokiusaamisen yleisyyden arviointi

Verkkokiusaamisen tutkimus on lisääntynyt nopeasti viime vuosina, mutta arviot ilmiön yleisyydestä vaihtelevat runsaasti. Pohjois-Amerikassa verkkokiusaamisen yleisyyttä on kartoitettu laajoilla väestötutkimuksilla (Kowalski & Limber, 2007; Mishna, Cook, Gadalla, Daciuk, & Solomon, 2010; Williams & Guerra, 2007; Wolak, Mitchell, & Finkelhor, 2007; Ybarra & Mitchell, 2004), joiden mukaan 10–18-vuotiaista lapsista ja nuorista verkkokiusattuja on 10–50 % ja 9–34 %

on joskus itse toiminut verkkokiusaajana. Myös eurooppalaisten tutkimusten tuloksissa on vaihtelua: Englannissa (Smith ym., 2008) yli viidesosaa vastaajista oli verkkokiusattu, kun belgialaisessa aineistossa vain 11 % kertoi joutuneensa verkkokiusatuksi (Vandebosch & Van Kleemput, 2009).

Alustavaa tietoa verkkokiusaamisen yleisyydestä Suomessa alkaa jo olla saatavilla. Laajassa suomalaisten yläkoululaisten tutkimuksessa (Sourander ym., 2010) verkkokiusatuksi oli joutunut 5 % vastaajista, verkkokiusaajia oli 7 % vastaajista ja lisäksi 5 % vastaajista oli sekä verkkokiusaajia että -kiusattuja. Salmivallin ja Pöyhösen (painossa) mukaan suomalaisista ala- ja yläkoululaisista vain 1 % oli toiminut verkkokiusaajana säännöllisesti ja 2 % kertoi joutuneensa verkkokiusatuksi säännöllisesti.

Vanhempien käsityksiä verkkokiusaamisesta on tutkittu niukasti, mutta Dehuen ym. (2008) mukaan vanhempien käsitykset poikkeavat lasten kokemuksista: 16 % vastaajista kertoi verkkokiusanneensa ja 23 % olleensa verkkokiusattu ainakin kerran lukukauden aikana. Vanhemmista 5 % arvioi lapsensa olleen joskus verkkokiusaaja ja 12 % arvioi lapsen tulleen verkkokiusatuksi.

Tulosten suurta vaihtelua selittävät erilaiset tutkimusmenetelmät, tutkimusten erilaiset tavat määritellä verkkokiusaaminen sekä tutkimuksen toteutuksen ajankohta. Verkkokiusaaminen on tutkimusaiheena uusi, joten tutkimusmenetelmät vaihtelevat runsaasti. Suurin osa verkkokiusaamisen tutkimuksista on toteutettu kouluissa nimettöminä kyselylomaketutkimuksina (esim. Kowalski & Limber, 2007; Mishna ym., 2010; Wang, Iannotti, & Nansel, 2009), mutta esimerkiksi Ybarra ja Mitchell (2004) ovat keränneet aineistonsa puhelinhaastatteluilta, mikä saattaa vähentää lasten halukkuutta kertoa kiusaamiskokemuksistaan vanhempien ollessa kuuloetäisyydellä.

Lisäksi osa tutkimuksista on toteutettu internetissä niin, että linkki tutkimukseen on ollut lasten suosimilla sivustoilla (esim. Juvonen & Gross, 2008; Patchin & Hinduja, 2006; Ybarra, Espelage, & Mitchell, 2007). Tällöin otokseen valikoituu internetiä paljon käyttäviä lapsia, ja verkkokiusaamista kokeneet ovat todennäköisesti yliedustettuina (Salmivalli & Pöyhönen, painossa). Verkkosivuilla eivät käy kaikki lapset, eivätkä kaikki verkkosivuilla käyvät lapset vastaa kyselyyn, jolloin tulosten yleistettävyyks vaikeutuu. Internetkyselyiden haasteena on myös vastaajien henkilöllisyyden varmistaminen.

Verkkokiusaamisen yleisyyttä on tutkittu tavallisimmin itsearviointimenetelmällä kyselylomaketutkimuksina, kuten koulukiusaamistakin. Tutkimustuloksiin vaikuttaa se, kysytäänkö

verkkokiusaamiskokemuksia suoraan vai epäsuorasti kartoittamalla erilaisia kielteisiä kokemuksia. Lisäksi vastaajille voidaan määritellä, mitä tutkimuksessa tarkoitetaan käsitteellä verkkokiusaaminen (esim. Li, 2007; Salmivalli & Pöyhönen, painossa; Sourander ym., 2010). Toisissa tutkimuksissa taas vältetään sana ”kiusaaminen” ja tutkittavan tulee kertoa, onko hän kohdannut ilkeitä tai negatiivisia tekoja internetin tai matkapuhelimen välityksellä (esim. Juvonen & Gross, 2008; Raskauskas & Stoltz, 2007; Williams & Guerra, 2007). Kun tutkimus toteutetaan jälkimmäisellä tavalla, nousevat verkkokiusaamiskokemusten osuudet usein suuremmiksi. Juvosen ja Grossin (2008) internetkyselyssä 72 % vastaajista oli kokenut verkkokiusaamista vuoden aikana, kun verkkokiusaamista mitattiin kysymällä, oliko vastaajalla kokemuksia joistakin luetelluista loukkaavista tai mieltä pahoittavista teoista internetissä tai matkapuhelimella. Tämänäyttävissä tutkimusasetelmissä on riskinä, että varsinkin nuorempien vastaajien kokema satunnainen kiusoittelu tai riidat tulevat mukaan tutkimukseen ”kiusaamisena” eivätkä tulokset ole vertailukelpoisia (Salmivalli, 1998). Kowalski ja Limber (2007) sen sijaan saivat vaatimattomampia tuloksia, kun he kysyivät oppilailta suoraan, kuinka usein heitä on kiusattu internetissä tai matkapuhelimella viimeisen parin kuukauden aikana: 11 % oppilaista oli joutunut kiusatuksi vähintään kerran tänä aikana ja 7 % oli sekä itse kiusannut että ollut kiusattuna.

Vertailtaessa verkkokiusaamistutkimuksia on tärkeää huomioida, että tutkimuksen toteuttamisen ajankohta vaikuttaa tuloksiin nopeasti kehittyvällä ja muuttuvalla tieto- ja viestintätekniiikan alalla. Lasten suosimat viestintäohjelmat ja mahdollisuudet käyttää viestintätekniiikkaa ovat nyt täysin toisenlaiset kuin yli vuosikymmen sitten, jolloin ensimmäisten yllä kuvattujen tutkimusten aineistot on kerätty. Eroistaan huolimatta tutkimukset osoittavat, että verkkokiusaaminen on kansainvälisesti merkittävä ilmiö, jota on tärkeä tutkia myös Suomessa. Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena on tarkentaa kuvaa verkkokiusaamisen yleisyydestä suomalaisissa alakouluissa.

1.3. Verkkokiusaamisen välineet ja muodot

Verkkokiusaamista voidaan luokitella kiusaamisen välineen ja ohjelman (tietokone, matkapuhelin, pikaviestiohjelma, chat, tekstiviesti, web-kamera) tai kiusaamisen muodon (haukkuminen, juoruilu) mukaan. Yleisintä on pikaviestiohjelmien (esim. Windows Live Messenger, IRC), tekstiviestien tai yhteisöpalveluiden (esim. Facebook, Habbo, MySpace) kautta tapahtuva kiusaaminen ja lisäksi

kiusaamista esiintyy chat-keskusteluissa, keskustelupalstoilla, sähköpostiviesteissä sekä pelisivustoilla (Livingstone ym., 2011; Mishna ym. 2010; Sourander ym. 2010). Internetin sekä verkkoviestintävälineiden käytön määrällä on osoitettu olevan yhteys sekä verkkokiusatuksi joutumiseen että verkkokiusaajana toimimiseen (Li, 2007; Smith ym., 2008; Ybarra & Mitchell, 2004).

Vaikka kiusaamisen väline on erilainen, ovat verkkokiusaamisen muodot samankaltaisia kuin perinteisessä kiusaamisessa. Sekä kiusaajien että kiusattujen mukaan yleisimmät verkkokiusaamisen muodot ovat nimittely ja juoruilu (Dehue, Bolman, & Völlink, 2008; Mishna ym., 2010; Sourander ym., 2010), jotka ovat myös yleisimpiä perinteisistä kiusaamisen muodoista (Salmivalli, 1998). Mishnan ym. (2010) tutkimuksessa yli neljäsosa tutkittavien verkkokiusaamiskokemuksesta oli nimittelyä, ja viidesosassa tapauksista kiusaaminen tapahtui juoruilemalla kiusatusta. Muita tavallisimpia verkkokiusaamisen tapoja ovat uhkailu, pilkkaaminen sekä kiusaamisen kohteena olevana henkilönä esiintyminen (Mishna ym., 2010; Sourander ym., 2010). Osassa tutkimuksista nousevat esiin myös ryhmästä eristäminen tai syrjintä (Patchin & Hinduja, 2006; Mustonen & Peura, 2007) sekä yksityisten kuvien luvaton levittely ja häiritsevät seksuaaliset kommentit (Mishna ym., 2010; Mustonen & Peura, 2007). Edellä mainitut verkkokiusaamisen muotoa selvittäneet tutkimukset ovat painottuneet yläkouluikäisten ja sitä vanhempien nuorten verkkokiusaamisen kuvaamiseen, ja onkin mielenkiintoista selvittää ovatko samat kiusaamisen muodot suosittuja jo alakoululaisten parissa.

1.4. Verkkokiusaamisen erityispiirteet

Perinteisen kiusaamistutkimuksen kriteereiden soveltaminen verkkokiusaamiseen ei ole ongelmattonta verkkokiusaamisen erityisluonteen vuoksi. Verkkokiusaaminen ei ole sidoksissa aikaan tai paikkaan, eikä sillä ole välttämättä todistajia tai sivustaseuraajia, kuten perinteisissä kiusaamistilanteissa. Toisaalta verkkokiusaamisen potentiaalisena yleisönä ovat kaikki internetin käyttäjät. Internetissä valtaa kiusaajalle tuo fyysisen voiman sijaan tietotekniikan ja kirjallisen ilmaisun hyvä hallinta.

Perinteisessä kiusaamisessa yhtenä kriteerinä on säännöllisyys: yhden kerran tapahtuva nimittely ei vielä ole kiusaamista, vaan negatiivisten tekojen tulee olla toistuvia (Olweus, 1992; Salmivalli,

1998). Verkkokiusaamisessa toistuvuuden määrittelemine on monimutkaisempaa: vain kerran julkaistu yksittäinen loukkaava kuva leviää internetissä nopeasti ja lukemattomat ihmiset voivat nähdä kuvan, tallentaa sen koneelleen tai levittää sitä eteenpäin. Verkkokiusaamiseksi voidaankin määritellä yksittäinen tapaus tai kerran lukuvuodessa tapahtuva kiusaaminen (esim. Li, 2007; Ybarra & Mitchell, 2004), kun perinteisissä kiusaamistutkimuksissa lasta tai nuorta kutsutaan kiusaajaksi tai kiusatuksi vain, jos kiusaaminen on järjestelmällistä. Salmivallin ja Pöyhösen (painossa) mukaan verkkokiusaamisen säännöllisyys tulisi määritellä samoin kuin perinteisessä kiusaamisessa, jotta verkkokiusaamisen yleisyyttä voitaisiin arvioida suhteessa perinteiseen kiusaamiseen. Tässä tutkimuksessa verkkokiusaamista mitataan samoin mittarein kuin tavanomaista kiusaamista vertailtavuuden parantamiseksi. Lisäksi luokittelu mahdollistaa harvajaksoisen verkkokiusaamisen tarkastelun.

Verkkokiusaamisen merkittävänä erona perinteiseen kiusaamiseen on kiusaajan anonyymiys, joka saattaa lisätä kiusaajan valtaa ja uhkaavuutta (Mishna ym., 2009). Nimettömyyden on väitetty madaltavan kynnyistä kiusaamiseen, jolloin kiusaaja uskaltaa käyttäytyä julmemmin kuin kasvokkain (Suler, 2004). Verkkokiusaaja ei myöskään itse näe kiusaamisen seurauksia, joten hän tuntee ehkä harvemmin katumusta tai empatiaa kiusattua kohtaan (Slonje & Smith, 2008). On ehdotettu että henkilöt, jotka eivät muuten reagoisi aggressiivisesti, voisivat kiusata internetissä, missä sosiaaliset normit eivät rajoita heitä (Ybarra & Mitchell, 2004). Kiusaajan henkilöllisyys voi olla uhrin tiedossa, mutta hän ei pysty todistamaan sitä (Mishna ym., 2009). Kynnys kertoa jollekin verkkokiusaamisesta voi olla korkeampi, kun lapsi tai nuori uskoo, ettei kiusaamista voida todistaa.

Lapset kertovat verkkokiusaamiskokemuksistaan vanhemmille harvoin (Juvonen & Gross, 2008; Slonje & Smith, 2008) ja opettajille vielä harvemmin (Mishna ym., 2010). Useimmiten verkkokiusaamisesta kerrotaan ystävälle (Slonje & Smith, 2008). Smithin ym. (2008) tutkimuksessa verkkokiusaamisesta kerrottiin ulkopuoliselle harvemmin kuin koulukiusaamisesta. Syyt siihen miksi aikuisille ei kerrota verkkokiusaamisesta, ovat osittain samoja kuin kertomatta jättämisen syyt koulukiusaamisessa: kiusaamisesta ei puhuta, koska se koetaan hyödyttömäksi tai sen pelätään pahentavan tilannetta (Agatson, Kowalski, & Limber, 2007). Lisäksi lapset saattavat pelätä vanhempien rajoittavan tietotekniikan käyttöä, jos he kertovat siihen liittyvistä kielteisistä ilmiöistä (Agatson ym., 2007; Kowalski & Limber, 2007). Puhumattomuuden seurauksena vanhemmat saattavat aliarvioida verkkokiusaamisen yleisyyttä, eivätkä opettajat huomaa mahdollisuutta, että koulukiusaaminen voi jatkua myös verkossa.

Tutkimustulokset verkkokiusaamisen sukupuolieroista ovat ristiriitaisia ja poikkeavat perinteisestä kiusaamisesta, jossa pojat ovat useammin kiusattuja (Salmivalli, 1998) ja myös kiusaavat enemmän (Olweus, 1992). Eräissä verkkokiusaamistutkimuksissa poikien on havaittu kiusaavan useammin kuin tyttöjen (Dehue ym., 2008; Li, 2007; Slonje & Smith, 2008; Wang ym., 2009), mutta toisissa (Patchin & Hinduja, 2006; Smith ym., 2008; Ybarra & Mitchell, 2004; Williams & Guerra, 2007) sukupuolten välisiä eroja ei ole pystytty osoittamaan. Lisäksi joissakin tutkimuksissa on havaittu tyttöjen joutuvan poikia useammin verkkokiusatuksi (Li, 2007; Salmivalli & Pöyhönen, painossa; Slonje & Smith, 2008).

Verkkokiusaaminen on usein muodoltaan ns. epäsuoraa kiusaamista, jonka on esitetty olevan tytöille tyypillisempää (Björkqvist, Lagerspetz, & Kaukiainen, 1992): se ei tapahdu kasvokkain ja voi sisältää esimerkiksi juoruilua, yksityisen tiedon tai kuvien levittämistä ja vihasivujen tai -ryhmien perustamista kiusatusta (Vandebosch & Van Cleemput, 2009). Verkkokiusaamisen epäsuora luonne voisi selittää ristiriitaisia tutkimustuloksia: tytöt käyttävät poikia enemmän tieto- ja viestintäteknikkaa sosiaalisten suhteiden ylläpitoon (Kuhlemeier & Hemker, 2007), joten ne ovat luontevia välineitä myös kielteisten päämäärien saavuttamiseen. Toisaalta voitaisiin olettaa, että suoraa kiusaamista muistuttavat verkkokiusaamisen tavat kuten toisen salasanan varastaminen, haittaohjelmien levitys tai pilapuhelut olisivat tyypillisiä pojille.

1.5. Verkkokiusaamisen yhteys koulukiusaamiseen

Verkkokiusaaminen on saanut paljon huomiota tutkijoiden ja median parissa, mutta se näyttää olevan yhä koulukiusaamista selkeästi harvinaisempaa (Juvonen & Gross, 2008; Li, 2007; Raskauskas & Stolz, 2007; Salmivalli & Pöyhönen, painossa; Smith ym., 2008). Esimerkiksi Smithin ym. (2008) kyselytutkimuksessa koulukiusaamista ainakin kerran lukukauden aikana oli kokenut viidesosa oppilaista, kun verkkokiusattuja oli vain joka kymmenes. Lukukauden aikana koulukiusaajia oli 14 % oppilaista ja verkkokiusaajia oli 9 % oppilaista.

Verkkokiusaamisen ja koulukiusaamisen yhteyksistä ei ole tutkimuksissa muodostunut yksimielisyyttä. Osa tutkijoista korostaa, että verkkokiusaaminen on jatkoa koulukiusaamiselle ja samat kiusaajat siirtyvät koulun pihalta sähköisille areenoille koulupäivän jälkeen. Verkkokiusaaja onkin usein tuttu henkilö lapsen vertaisryhmästä (Mishna ym., 2010), ja koulukiusaajat ovat usein

myös verkkokiusaajia (Deheu ym., 2008; Li, 2007; Raskauskas & Stolz, 2007). Lisäksi koulukiusatuiksi joutuneet ovat muita useammin myös verkkokiusattuja (Juvonen & Gross, 2008; Raskauskas & Stolz, 2007; Vandebosch & Van Cleemput, 2009). On myös esitetty ns. kostohypoteesi, jonka mukaan koulukiusatut lapset voisivat itse alkaa kiusata internetissä tai matkapuhelimella (Li, 2007; Ybarra & Mitchell, 2004).

Eräissä tutkimuksista on päätelty, että verkkokiusaaminen on koulukiusaamisesta ainakin osittain irrallinen ilmiö. Ybarran, Diener-Westin ja Leafin (2007) tutkimuksessa suurinta osaa (64 %) verkkokiusatuista lapsista ei kiusattu koulussa. Koulu- ja verkkokiusaamisen erilaista yhteyttä masentuneisuuteen on myös käytetty perusteluna ilmiöiden erillisyydestä (Wang, Nansel, & Iannotti, 2011): verkkokiusatut kokivat masennusta riippumatta siitä, kuinka säännöllistä kiusaaminen oli vastoin kuin muut kiusattujen ryhmät, jotka olivat sitä masentuneempia mitä useammin heitä kiusattiin. Lisäksi verkkokiusaajien ja verkkokiusattujen on havaittu usein olevan samoja henkilöitä (Li, 2007; Vandebosch & Van Kleemput, 2009). Koulukiusaajana toimimista ja koulukiusatuksi joutumista on puolestaan perinteisesti pidetty toisiaan poissulkevinä, suhteellisen pysyvinä rooleina (Salmivalli, 1998).

Wangin ym. (2009) mukaan yhteys koulukiusaamisen ja verkkokiusaamisen välillä ei tarkoita sitä, että verkkokiusaaminen olisi jatkoa koulukiusaamiselle, sillä ilmiöillä on erilaiset taustatekijät. Koulukiusaajana toimiminen oli heidän tutkimuksessaan yhteydessä ystävien määrään ja koulukiusatuksi joutuminen oli käänteisesti yhteydessä ystävien määrään, mutta tällaista yhteyttä ei löydetty verkkokiusaamisessa. Verkkokiusaajat eivät olleet suosittuja oppilaita kuten koulukiusaajat, eikä ystävien määrä suojellut verkkokiusatuksi joutumiselta. Sourander ym. (2010) sekä Vandebosch ja Van Cleemput (2009) saivat vastakkaisia tuloksia tutkimuksissaan, joiden mukaan verkkokiusatuilla on ongelmia toverisuhteissa ja he ovat muita oppilaita epäsuosittumia. Verkkokiusaajana toimiminen puolestaan on tutkimuksissa yhdistetty huonoon kouluviihtyvyyteen (Ybarra & Mitchell, 2004).

Koulukiusaamisen haitallisista pitkäaikaisvaikutuksista on kertynyt runsaasti tutkimustietoa, jota voidaan käyttää apuna myös verkkokiusaamisen mahdollisten seurausten tutkimuksessa (Hinduja & Patchin, 2007). Koulukiusaamisen yhteys erilaisiin mielenterveyshäiriöihin (Kaltiala-Heino, Fröjd, & Marttunen, 2010; Kumpulainen & Räsänen, 2000; Sourander ym., 2010) ja jopa itsemurhiin (Klomek ym., 2009) on osoitettu pitkittäistutkimusten avulla. Tiedetään myös, että koulukiusatuilla on vähän ystäviä (Hodges, Boivin, Vitaro, & Bukowski, 1999). Koulukiusaajat puolestaan voivat olla suosittujakin oppilaita (Salmivalli, 1998). Ensimmäiset tutkimustulokset koulu- ja

verkkokiusaamisen yhteyksistä (ks. esim. Li, 2007; Raskauskas & Stoltz, 2007; Ybarra, Diener-West, & Leaf, 2007) ja uutisointi verkkokiusattujen nuorten itsemurhista Yhdysvalloissa (Turley, 2008) ovat saaneet tutkijat selvittämään, onko verkkokiusaaminen yhteydessä samoihin kielteisiin ilmiöihin kuin koulukiusaaminen.

Poikittaistutkimuksissa verkkokiusatuilla on osoitettu olevan keskimääräistä enemmän emotionaalisia ongelmia ja vaikeuksia toverisuhteissa, univaikeuksia sekä pää- ja vatsakipuja (Sourander ym., 2010). Lisäksi verkkokiusatuksi joutuminen on yhteydessä päihteiden käyttöön ja väkivaltaisuuksiin (Hinduja & Patchin, 2007; Ybarra & Mitchell, 2004) sekä koulun sääntöjen rikkomiseen (Ybarra, Diener-West, & Leaf, 2007). Verkkokiusaajana toimiminen puolestaan on tutkimuksissa yhdistetty päihteiden käyttöön, käytösongelmiin ja ylivilkkauteen (Sourander ym., 2010). Vaikka tutkimustulokset ovat alustavia, ne osoittavat että verkkokiusaamisen voi koulukiusaamisen tapaan olla vakava uhka kiusaajien ja kiusattujen hyvinvoinnille.

1.6. Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Verkkokiusaamista on tutkittu Suomessa aiemmin pääasiassa nimettömillä internetkyselyillä tai tutkimalla vain osaa ilmiöstä, esimerkiksi pelkästään kiusaamista matkapuhelimella tai internetissä. Kansainvälisissä tutkimuksissa verkkokiusaaminen on usein ollut pienenä osana tutkimusohjelmaa ja kysymykset verkkokiusaamisesta ovat olleet yleisluontoisia. Verkkokiusaamista ja koulukiusaamista vertailevia tutkimuksia on julkaistu vähän, eivätkä ilmiöiden yhteydet ole vielä selkeät. Aiemmissä tutkimuksissa verkkokiusaamista on usein tutkittu erilaisin mittarein kuin koulukiusaamista (esim. Wolak ym., 2007; Ybarra, Diener-West, & Leaf, 2007) tai yhtenä koulukiusaamisen muotona (Wang ym., 2009), mikä vaikeuttaa ilmiöiden vertailua.

Lapset kertovat verkkokiusaamisesta vanhemmilleen harvoin (Juvonen & Gross, 2008; Slonje & Smith, 2008), mutta vanhempien käsityksiä verkkokiusaamisen yleisyydestä on tutkittu vähän ja Suomessa aiheesta ei tietävästi ole julkaistu tutkimuksia. On tärkeää tutkia verkkokiusaamisen muotoja ja yleisyyttä myös suomalaisissa alakouluissa, sillä kansainvälisten tutkimusten perusteella tiedetään, että verkkokiusaamista esiintyy jo 10–11-vuotiaiden parissa (esim. Livingstone ym. 2011; Williams & Guerra, 2007) ja että verkkokiusaamisella on yhteyksiä koulukiusaamiseen (esim. Li,

2007; Raskauskas & Stoltz, 2007) sekä psykososiaalisiin ja käyttäytymisen ongelmiin (Sourander, 2010; Ybarra, Espelage, & Mitchell, 2007).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää verkkokiusaamisen yleisyyttä ja muotoja sekä ilmiöön yhteydessä olevia tekijöitä alakoulun viidensillä ja kuudensilla luokilla. Lisäksi selvitetään ovatko lapset kertoneet jollekin verkkokiusaamiskokemuksistaan ja miten kertominen lasten mielestä vaikutti tilanteeseen. Lopuksi tutkitaan vanhempien arviota siitä, kuinka usein heidän lapsensa ovat toimineet verkkokiusaajina tai joutuneet verkkokiusatuksi. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Kuinka yleistä verkkokiusaaminen on ja mitkä ovat yleisimmät verkkokiusaamisen muodot? Onko verkkokiusaaminen koulukiusaamista harvinaisempaa?

Useisiin tutkimuksiin perustuen oletetaan verkkokiusaamisen olevan harvinaisempaa kuin koulukiusaaminen (esim. Juvonen & Gross, 2008; Raskauskas & Stolz, 2007).

2. Kerrotaanko verkkokiusaamisesta muille ja miten mahdollisen kertomisen koetaan vaikuttaneen tilanteeseen?

Aiempien tutkimusten perusteella oletetaan, että kiusaamisesta kerrotaan muille harvoin (esim. Juvonen & Gross, 2008; Slonje & Smith, 2008) ja että verkkokiusaamisesta kerrotaan ulkopuolisille harvemmin kuin koulukiusaamisesta (Smith ym., 2008).

3. Mitkä tekijät ovat yhteydessä verkkokiusatuksi joutumiseen?

Sukupuolen yhteydestä verkkokiusatuksi joutumiseen ei asetettu oletuksia, sillä aiemmat tutkimustulokset ovat ristiriitaisia (esim. Slonje & Smith, 2008; Ybarra & Mitchell, 2004). Aikaisempien havaintojen perusteella voidaan olettaa, että tieto- ja viestintäteknikan käyttö on yhteydessä verkkokiusatuksi joutumiseen (esim. Juvonen & Gross, 2008; Smith ym., 2008). Lisäksi aiempien tutkimusten pohjalta oletetaan verkkokiusatuksi joutumisen olevan yhteydessä verkkokiusaajana toimimiseen (Li, 2007; Vandebosch & Van Cleemput, 2009), koulukiusatuksi joutumiseen (esim. Juvonen & Gross, 2008; Vandebosch & Van Cleemput, 2009) sekä vanhempien tietoisuuteen lapsen tietokoneen käytöstä (Vandebosch & Van Cleemput, 2009). Verkkokiusatuksi joutumisen oletetaan olevan yhteydessä ystävien määrään (Sourander ym., 2010; Vandebosch & Van Cleemput, 2009), vaikka vastakkaisiakin tutkimustuloksia on esitetty (Wang ym., 2009).

4. Mitkä tekijät ovat yhteydessä verkkokiusaajana toimimiseen?

Sukupuolen yhteydestä verkkokiusaajana toimimiseen ei asetettu oletuksia, sillä aiemmat tutkimustulokset ovat ristiriitaisia (esim. Dehue ym., 2008; Smith ym., 2008). Aiempien

tutkimusten mukaisesti oletetaan, että tieto- ja viestintätekniiikan käyttö on yhteydessä verkkokiusaajana toimimiseen (esim. Li, 2007; Ybarra & Mitchell, 2004). Verkkokiusaajana toimimisen oletetaan olevan yhteydessä verkkokiusatuksi joutumiseen (ks. tutkimuskysymys 3.) sekä koulukiusaajana toimimiseen (esim. Deheu ym., 2008; Raskauskas & Stolz; 2007). Lisäksi tutkitaan onko joidenkin tutkijoiden (Li, 2007; Ybarra & Mitchell, 2004) väite siitä, että koulukiusatuksi joutuminen on yhteydessä verkkokiusaajana toimimiseen paikkaansapitävä. Verkkokiusaajana toimimisen oletettiin Ybarran ja Mitchellin (2004) tulosten mukaisesti olevan yhteydessä huonoon kouluviihtyvyyteen.

5. Ovatko vanhempien arviot heidän lastensa verkkokiusaamiskokemuksista yhdenmukaiset lasten kokemusten kanssa?

Voidaan olettaa, että vanhempien arviot heidän lastensa verkkokiusaamiskokemuksia sekä verkkokiusaajan että verkkokiusatun roolissa ovat pienempiä kuin lasten omat kokemukset (Dehue ym., 2008).

2. MENETELMÄT

2.1. Tutkittavat

Tutkimus toteutettiin kyselylomaketutkimuksena kolmessa pirkanmaalaisessa alakoulussa maaliskuussa 2008. Tutkimuskohteena olivat näiden koulujen viidensien ja kuudensien luokkien oppilaat (yhteensä 402 henkilöä) sekä heidän vanhempansa (yhteensä 402). Oppilaiden vanhemmille lähetettiin etukäteen kyselystä tiedote, jossa kysyttiin lupaa heidän lapsensa tutkimukseen osallistumiselle. Tutkimuksen otokset (oppilaat N = 299, vanhemmat N = 204) edustivat iän, sukupuolen ja luokka-asteen perusteella tutkimuskohteena olevia alakouluja hyvin. Myös oppilaiden ja vanhempien otokset edustivat toisiaan suhteessa oppilaiden ikään, sukupuoleen ja luokka-asteeseen.

Oppilaiden kyselyyn vastasi 299 lasta 402:sta (vastausprosentti 74,4). Tutkimuksen ulkopuolelle jääneet lapset eivät joko saaneet vanhemmiltaan lupaa osallistua, unohtivat toistuvasti palauttaa suostumuslomakkeen tai olivat pois koulusta tutkimusajankohtana. Lisäksi viisi lomaketta jätettiin

tutkimuksen ulkopuolelle runsaiden puuttuvien tietojen takia. Vastanneista tyttöjä oli 166 (55,5 %) ja poikia 133 (44,5 %). Viidesluokkalaisia vastaajista oli 150 (50,2 %) ja kuudesluokkalaisia 149 (49,8 %).

Vanhempien kyselyyn vastasi 204 vanhempaa 299:sta (vastausprosentti 68,2). Vastanneista äitejä oli 162 (79,4 %), isiä 17 (8,3 %) ja lisäksi 25 lomakkeeseen (12,3 %) vastasivat vanhemmat yhdessä. Viidesluokkalaisten vanhempia vastaajista oli 102 (50,5 %) ja kuudesluokkalaisten vanhempia oli 100 (49,5 %). Kaksi vanhempaa ei ilmoittanut lapsensa luokka-astetta. Tyttöjen vanhempia vastaajia oli 115 (56,7 %) ja poikien vanhempia 88 (43,3 %). Yksi vanhemmista ei ilmoittanut lapsensa sukupuolta.

Oppilaiden kyselylomake täytettiin nimettömänä oppitunnin aikana. Tutkijat seurasivat tilannetta ja antoivat tarvittaessa ohjeita. Ennen lomakkeen täyttämistä oppilaille selitettiin kyselyssä käytetty koulu- ja verkkokiusaamisen määritelmä, ja heille kerrottiin esimerkkejä kiusaamisesta ja kehoitettiin muistelemaan kiusaamistilanteita kuluvan lukuvuoden ajalta. Lisäksi oppilaille korostettiin vastaamisen olevan vapaaehtoista ja oppilaita rohkaistiin kysymään tutkijoilta tarvittaessa apua lomakkeen täytössä. Tutkijoiden läsnäolon avulla pyrittiin vähentämään väärinkäsityksiä ja epäasiallisia vastauksia. Kyselylomakkeiden ohjeistus ja täyttö vei aikaa noin 20 minuuttia luokkaa kohden. Oppilaiden lomakkeen täytön jälkeen vastanneille jaettiin vanhempien lomakkeet, jotka pyydettiin viemään vanhemmille ja palauttamaan täytettyinä mahdollisimman pian opettajille. Opettajat huolehtivat vanhempien lomakkeiden keräyksestä ja lähettivät ne tutkijoille.

2.2. Muuttajat

2.2.1. Oppilaiden kyselylomake

Oppilaiden kyselyä toteutettaessa verkkokiusaamisen tutkimiseen ei ollut vielä kehitetty standardoituja tai yleisesti hyväksytyjä mittareita, joten oppilaiden kyselylomake muokattiin kirjallisuuden sekä aiempien kiusaamista kartoittaneiden lomakemallien pohjalta. Kyselylomakkeen pohjana oli Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire -kyselylomake (Olweus, 1998), joka on luotettavaksi arvioitu (Cronbachin alfa .80 – .90) ja kansainvälisesti käytetyimpiä koulukiusaamismittareita. Tässä tutkimuksessa Olweuksen kyselylomaketta muokattiin

verkkokiusaamiselle sopivaksi. Verkkokiusaamista koskevien kysymysten reliabiliteetti oli kohtuullinen (Cronbachin alfa = .72). Internetin käyttöä ja verkkokiusaamisen tapoja koskevat kysymykset laadittiin suomalaislasten internetin ja matkapuhelimen käyttökyselyiden pohjalta (Mustonen & Peura, 2007; Pelastakaa Lapset Ry, 2007). Koska yhtenä tutkimuksen tavoitteena oli selvittää koulu- ja verkkokiusaamisen välisiä yhteyksiä ja vertailla ilmiöitä, tehtiin verkkokiusaamista kartoittavista kysymyksistä identtisiä koulukiusaamista kartoittavien kysymysten kanssa.

Oppilaiden kyselylomake sisälsi 14 osiota strukturoituja kysymyksiä. Osa kysymyksistä sisälsi ”muu vastaus” -vaihtoehdon, jotta vastaukset kattaisivat kaikki mahdolliset tilanteet. Ennen kyselyn täyttämistä oppilaille jaettiin kiusaamisen standardimääritelmä (Olweus, 1992) sekä verkkokiusaamisen määritelmä (Li, 2007), jotka tutkijat selittivät myös suullisesti. Tutkijat myös antoivat esimerkkejä erilaisista kiusaamisen tavoista. Kyselylomakkeen selkeyttä ja vastaamisen kestoa tutkittiin esitestaamalla lomake kuudella oppilaalla, jotka eivät osallistuneet tutkimukseen.

Verkko- ja koulukiusaamisen yleisyyttä tutkittiin sekä kysymällä, kuinka usein vastaaja tulee kiusatuksi että kuinka usein hän kiusaa itse. Sekä verkko- että koulukiusaamisen yleisyyttä tarkasteltiin kuusiportaisella asteikolla (1 = ei koskaan, 2 = harvemmin kuin muutamia kertoja kuukaudessa, 3 = muutamia kertoja kuukaudessa, 4 = noin kerran viikossa, 5 = monta kertaa viikossa, 6 = joka päivä). Vastausvaihtoehdot olivat yksityiskohtaisia, sillä ne ovat oppilaille yksitulkintaisempia kuin yleiset käsitteet ”usein” tai ”hyvin usein” (Olweus, 1992). Muuttujien jakaumat olivat hyvin vinoja (vain harva oppilas kiusasi ”joka päivä” tai ”monta kertaa viikossa”), joten regressioanalyysia varten ne luokiteltiin uudelleen kolmiluokkaisiksi: ei kiusaamista (kohta 1), harvoin tapahtuva kiusaaminen (kohta 2) ja säännöllinen kiusaaminen (kohdat 3–6).

Verkko- ja koulukiusaamisen muotoja tutkittiin selvittämällä oppilaiden kokemuksia tutkimuksissa yleisimmiksi osoittautuneista kiusaamisen muodoista. Oppilailta kysyttiin miten heitä on kiusattu internetissä tai matkapuhelimella (nimitelty / uhkailtu / haukuttu ulkonäköä / jätetty ulos ryhmästä / levitetty juoruja / soitettu pilasoittoja / joku on esiintynyt nimelläni / kuviani on levitetty ilman lupaa / kuviani on muokattu / muulla tavoin) ja miten heitä on kiusattu koulussa tai koulumatkalla (nimitelty / uhkailtu / lyöty tai potkittu / haukuttu ulkonäköä / jätetty pois joukosta / naurettu vastauksille luokassa / katsottu ilkeästi / juoruiltu / muulla tavoin). Lisäksi verkko- ja koulukiusaamisen muodoista luotiin kummastakin summamuuttujat, joiden avulla tarkasteltiin, kuinka monella tapaa vastaajia oli kiusattu (vaihteluväli 0–10). Lisäksi selvitettiin, kerrottiinko kiusatuksi tulemisesta jollekin (1 = kyllä, 2 = ei), kenelle (opettajalle / terveydenhoitajalle tai

koulukuraattorille / vanhemmalle / ystävälle / muulle henkilölle) mahdollisesti kerrottiin ja luotiin summamuuttuja, jonka avulla tarkasteltiin kuinka monelle taholle kiusaamisesta kerrotaan (vaihteluväli 0–5). Viimeiseksi kysyttiin miten mahdollinen kertominen vaikutti tilanteeseen (1 = tilanne pysyi ennallaan, 2 = tilanne paheni, 3 = tilanne helpottui).

Tieto- ja viestintäteknikan käyttöä tutkittiin selvittämällä, onko oppilailla oma matkapuhelin (1 = kyllä, 2 = ei) ja mahdollisuus käyttää internetiä (1 = kyllä, 2 = ei). Internetin käytön yleisyyttä tarkasteltiin viisiportaisella asteikolla (1 = en ollenkaan, 2 = harvemmin kuin muutamia kertoja kuukaudessa, 3 = joitakin kertoja kuukaudessa, 4 = monta kertaa viikossa, 5 = joka päivä). Regressioanalyysia varten muuttuja luokiteltiin kolmiluokkaiseksi (1 = joitakin kertoja kuukaudessa tai harvemmin, 2 = monta kertaa viikossa, 3 = joka päivä). Lisäksi selvitettiin internetin käyttöä viestintävälineenä (”Minkä seuraavista käyttäjä olet?”) kysymällä kuuden eri verkkoviestintävälineen (kuvagalleriat, pikaviestiohjelmat, keskustelupalsta tai chat, Habbo-hotelli, sähköposti ja muu ohjelma tai sivu) käyttöä (1 = kyllä, 2 = ei) ja luotiin viestintäkäytön monipuolisuutta kuvaava summamuuttuja, joka voi saada arvoja välillä 0–6 sen mukaan, kuinka montaa edellä kuvatuista viestintävälineistä vastaaja käyttää. Lopuksi tarkasteltiin oppilaiden käsitystä siitä, tietävätkö heidän vanhempansa, mitä verkkosivuja ja ohjelmia oppilaat käyttävät (1 = kyllä, 2 = tietävät osan, 3 = ei, 4 = en käytä internetiä).

Kouluviihtyvyyttä sekä ystävien määrää koulussa arvioitiin väitteillä (”viihdyn koulussa hyvin” ja ”minulla on ystäviä koulussa”), joiden paikkansapitävyyttä lapset arvioivat viisiportaisella asteikolla (1 = täysin eri mieltä, 2 = osittain eri mieltä, 3 = en osaa sanoa, 4 = osittain sama mieltä, 5 = täysin samaa mieltä). Regressioanalyysia varten muuttujat luokiteltiin uudestaan kolmiluokkaiseksi (1–2 = eri mieltä, 3 = en osaa sanoa, 4–5 = samaa mieltä).

Demografisista tekijöistä tarkasteltiin sukupuolta (1 = tyttö, 2 = poika) ja luokka-astetta (1 = 5. luokka, 2 = 6. luokka).

2.2.2. Vanhempien kyselylomake

Vanhempien lomake oli laaja kysely, jossa koulun toiveiden mukaisesti kartoitettiin koulukiusaamisen syitä, sen aiheuttamia oireita sekä perheen selviytymiskeinoja. Lomake

suunniteltiin yhdessä koulun rehtoreiden kanssa aiemman kirjallisuuden pohjalta. Seuraavassa kuvataan vain tässä tutkimuksessa käytettyjä osioita eli demografisten tietojen lisäksi kysymyksiä, joilla tutkittiin verkko- ja koulukiusaamisen yleisyyttä.

Verkko- ja koulukiusaamisen yleisyys. Vanhempien lomakkeessa internetin avulla ja matkapuhelimella tapahtuvaa kiusaamista tutkittiin erillisillä kysymyksillä. Vanhemmilta kysyttiin, onko lasta kiusattu internetissä tai matkapuhelimella ja onko lapsi itse kiusannut internetissä tai matkapuhelimella (1 = ei, 2 = en osaa sanoa, 3 = kyllä). Analyysivaiheessa verkkokiusaamiseksi määriteltiin kiusaaminen tai kiusatuksi tuleminen jommallakummalla tai molemmilla tavoilla. Koulukiusaamisen yleisyyttä tutkittiin sekä kysymällä kuinka usein vastaaja arvioi lapsensa tulevan kiusatuksi, että kuinka usein lapsi itse kiusaa. Kiusaamisen yleisyyttä tarkasteltiin kuusiportaisella asteikolla (1 = ei koskaan, 2 = harvemmin kuin muutamia kertoja kuukaudessa, 3 = muutamia kertoja kuukaudessa, 4 = noin kerran viikossa, 5 = monta kertaa viikossa, 6 = joka päivä). Verrattaessa koulukiusaamista verkkokiusaamiseen koulukiusatuksi joutuminen ja koulukiusaajana toimiminen luokiteltiin kaksiluokkaisiksi: Ei kiusaamista (kohta 1) ja kiusaamista ainakin joskus (kohdat 2–6).

Demografisista tekijöistä tarkasteltiin lapsen sukupuolta (1 = tyttö, 2 = poika), luokka-astetta (1 = 5. luokka, 2 = 6. luokka) sekä oliko vastaaja äiti, isä vai vastasivatko molemmat yhdessä (1 = äiti, 2 = isä, 3 = molemmat).

2.3. Aineiston analysointi

Aluksi kuvailtiin tutkimuksen muuttujia keskiarvojen, mediaanin, hajontojen sekä jakaumatietojen avulla. Verkkoviestintäpalveluiden monipuolisuuden, verkkokiusaamistapojen lukumäärän sekä kiusaamisesta kertomisen koetun vaikutuksen eroja demografisten tekijöiden suhteen tutkittiin riippumattomien otosten t-testillä. Internetin käytön yleisyyden ja vanhempien tietoisuuden lasten tietokoneen käytöstä eroja demografisten tekijöiden mukaan tutkittiin χ^2 -testillä. Wilcoxonin merkittyjen järjestyslukujen testillä verrattiin verkkokiusaamisen ja koulukiusaamisen keskimääräistä yleisyyttä sekä verkkokiusattujen ja koulukiusattujen eroja kiusaamisesta kertomisen ja kertomisen koettujen vaikutusten välillä. Yksittäisten verkkoviestintäpalveluiden ja verkkokiusaamistapojen yleisyyden eroja sekä eroja verkkokiusaamisesta kertomisesta

demografisten tekijöiden perusteella tutkittiin Fisherin tarkalla testillä. McNemarin testillä verrattiin verkkokiusaamisesta kertomista ja koulukiusaamista kertomista sekä vanhempien arvioita verkkokiusaamisen ja koulukiusaamisen yleisyydestä toisiinsa. Fisherin tarkalla testillä sekä χ^2 -testillä tutkittiin vanhempien arvioita verkkokiusaamisen yleisyydestä taustamuuttujien mukaan.

Muuttujien välisiä yhteyksiä tarkasteltiin ensin Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimen avulla. Lopuksi verkkokiusatuksi tulemisen ja verkkokiusaajana toimimisen selittäviä tekijöitä kartoitettiin ordinaalisen logistisen regressioanalyysin avulla (OLR) (ks. Hosmer & Lemeshow, 2000), joka mahdollistaa selitettävän muuttujan järjestysasteikollisuuden huomioimisen analyysissä. Analyysi suoritettiin SPSS 17.0 -ohjelmiston PLUM (Polytomous Universal Model) -menetelmällä (McCullagh & Nelder, 1989). Malleista pudotettiin pois yksi kerrallaan vähiten merkityksellisiä muuttujia, jotka eivät lisänneet mallin näennäisselitystasetta. Lopullisiin malleihin jäivät mukaan vain tilastollisesti merkitsevät muuttujat.

Kiusaamisen yleisyyttä koskevien muuttujien jakaumien vinouden vuoksi kaikki tilastolliset analyysit tehtiin sekä parametrisillä että ei-parametrisillä menetelmillä. Analyyseissä on raportoitu parametristen menetelmien tulokset, jos molemmilla menetelmillä on saatu merkitsevyydeltään samankaltaisia tuloksia. Tulosta on pidetty merkitsevänä, kun $p < .05$.

3. TULOKSET

3.1. Vastaaajien tieto- ja viestintätekniiikan käyttö, verkkokiusaamisen yleisyys, muodot ja kiusaamisesta kertominen

Tieto- ja viestintätekniiikan käyttö. Vastaaajista lähes kaikilla oli oma matkapuhelin (98,7 %) ja mahdollisuus käyttää internetiä (97,0 %). Kolme neljästä vastaajasta käytti internetiä monta kertaa viikossa tai päivittäin (ka = 3,94, md = 4, kh = 0,99, vaihteluväli 1–5) (taulukko 1). Lähes kaikki (96,7 %) vastaajat ilmoittivat heidän vanhempiansa tietävän ainakin osan lasten käyttämistä verkkosivuista ja ohjelmista. Tyttöjen ja poikien välillä ei ollut eroa internetin käytön yleisyydessä, $\chi^2(4) = 5.70, p = .22$, eikä siinä, tiesikö huoltaja mitä verkkosivuja ja ohjelmia lapsi käyttää, $\chi^2(3) = 3.99, p = .26$. Myöskään viides- ja kuudesluokkalaisten välillä ei ollut eroa internetin käytön yleisyydessä, $\chi^2(4) = 5.52, p = .24$, eikä siinä, tiesivätkö vanhemmat lapsen käyttämät verkkosivut ja ohjelmat, $\chi^2(3) = 5.64, p = .13$. Vastaaajat käyttivät tyypillisesti kolmea eri verkkoviestintäpalvelua (ka = 2,33, kh = 1,34, vaihteluväli 0–6). Tytöt käyttivät keskimäärin useampia palveluita kuin pojat, $t(294) = 2.78, p < .01$. He myös käyttivät enemmän yksittäisiä palveluita (taulukko 2). Viestintäpalveluiden käytön monipuolisuudella ei ollut eroa viides- ja kuudesluokkalaisten välillä, $t(294) = -0.59, p = .56$.

Taulukko 1.

Taustatietoja vastaajien internetin käytöstä

	Kaikki (N = 299)	Tytöt (n = 166)	Pojat (n = 133)	5. luokka (n = 150)	6. luokka (n = 149)
Taustamuuttujat	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)
Internetin käytön yleisyys					
Ei ollenkaan	4 (1,3)	1 (0,6)	3 (2,3)	4 (2,7)	0 (0,0)
Harvemmin kuin muutamia kertoja kuukaudessa	32 (10,7)	14 (8,4)	18 (13,5)	19 (12,7)	13 (18,7)
Muutamia kertoja kuukaudessa	36 (12,0)	22 (13,3)	14 (10,5)	17 (11,3)	19 (12,8)
Monta kertaa viikossa	132 (44,1)	80 (48,2)	52 (39,1)	63 (42,0)	69 (46,3)
Joka päivä	95 (31,8)	49 (29,5)	46 (34,6)	47 (31,3)	48 (32,2)
Vanhempien tietoisuus käytetyistä verkkosivuista ja ohjelmista					
Kyllä	225 (75,3)	123 (74,1)	102 (76,7)	117 (78,0)	108 (72,5)
Tietävät osan	64 (21,4)	40 (24,1)	24 (18,0)	28 (18,7)	36 (24,2)
Ei	7 (2,3)	2 (1,2)	5 (3,8)	2 (1,3)	5 (3,4)
Ei käytä internetiä	3 (1,0)	1 (0,6)	2 (1,5)	3 (2,0)	0 (0,0)

Taulukko 2.

Verkkoviestintään käytetyt palvelut

	Kaikki (N = 296)	Tytöt (n = 166)	Pojat (n = 130)		5. luokka (n = 149)	6. luokka (n = 147)	
Verkkoviestintään käytetyt palvelut ^a	n (%)	n (%)	n (%)	<i>p</i> ^b	n (%)	n (%)	<i>p</i> ^b
Kuvagalleria	84 (28,4)	51 (30,7)	33 (25,4)	0.36	39 (26,2)	45 (30,6)	0.44
Pikaviestiohjelma	198 (66,2)	110 (66,3)	88 (66,2)	1.00	95 (63,3)	103 (69,1)	0.33
Keskustelupalsta tai chat	38 (12,8)	29 (17,5)	9 (6,9)	0.01	13 (8,7)	25 (17,0)	0.04
Habbo-hotelli	92 (31,1)	57 (34,3)	35 (26,9)	0.21	54 (36,2)	38 (25,9)	0.06
Sähköposti	207 (69,9)	134 (80,7)	73 (56,2)	0.00	99 (66,4)	108 (73,5)	0.21
Muu	72 (24,3)	38 (22,9)	34 (26,2)	0.59	41 (27,5)	31 (21,1)	0.22

^aTutkittavat saivat valita useamman vastausvaihtoehdon

^bFisherin tarkka testi

Verkkokiusaamisen yleisyys ja muodot. Neljäsosa vastanneista (24,9 %, n = 265) oli joutunut verkkokiusatuksi ainakin kerran lukuvuoden aikana (ka > 3, asteikolla 1–6). Vastanneista 14 (8,7 %) oli kokenut säännöllistä verkkokiusaamista (ka > 4). 25,0 % vastanneista (n = 250) oli itse toiminut verkkokiusaajana ainakin kerran lukuvuoden aikana (ka > 3, asteikolla 1–6). Säännöllisesti verkkokiusaavia (ka > 4) oli 4,8 % (12 henkilöä) vastaajista. Verkkokiusatuksi joutuminen (ka = 1,33, md = 1) oli harvinaisempaa kuin koulukiusatuksi joutuminen (n = 287, ka = 1,80, md = 2 asteikko 1–6), $Z = -6.77$, $p < .001$. Verkkokiusaajana toimiminen (ka = 1,30, md = 1) oli harvinaisempaa kuin koulukiusaajana toimiminen (n = 279, ka = 1,67, md = 2, asteikolla 1–6), $Z = -6.26$, $p < 0.001$. Taulukossa 3 on esitetty yleisimmät verkkokiusaamisen muodot. Yleisimmin vastaajat kertoivat saaneensa pilapuheluita (17,2 % vastaajista) tai kokeneensa nimittelyä (15,2 % vastaajista). Tytöt raportoivat keskimäärin poikia useampia verkkokiusaamisen muotoja, $t(281) = 3.03$, $p < .01$. Tytöt olivat kokeneet poikia useammin ulkonäön haukkumista, pilapuheluita sekä juorujen levittämistä (ks. taulukko 3). Verkkokiusaamisen tapojen lukumäärällä ei ollut eroa viides- ja kuudesluokkalaisten välillä, $t(287) = -0.71$, $p = .48$.

Taulukko 3.

Verkkokiusatuksi tulemisen muodot itsearviointuna

	Kaikki (N = 290)	Tytöt (n = 162)	Pojat (n = 128)		5. luokka (n = 148)	6. luokka (n = 142)	
Kiusaamisen tapa ^a	n (%)	n (%)	n (%)	<i>p</i> ^b	n (%)	n (%)	<i>p</i> ^b
Nimitelty	44 (15,2)	26 (16,0)	18 (14,1)	0.74	20 (13,5)	24 (16,9)	0.51
Uhkailtu	6 (2,1)	4 (2,5)	2 (1,6)	0.70	3 (2,0)	3 (2,1)	1.00
Haukuttu ulkonäköä	24 (8,3)	19 (11,7)	5 (3,9)	0.02	9 (6,1)	15 (10,6)	0.20
Jätetty ulos ryhmästä	1 (0,3)	1 (0,6)	0 (0,0)	1.00	0 (0,0)	1 (0,7)	0.50
Levitetty juoruja	17 (5,9)	16 (9,9)	1 (0,8)	0.00	8 (5,4)	9 (6,3)	0.81
Soitettu pilasoittoja	50 (17,2)	35 (21,6)	15 (11,7)	0.03	25 (16,9)	25 (17,6)	0.90
Joku on esiintynyt nimelläni	6 (2,1)	4 (2,5)	2 (1,6)	0.70	2 (1,4)	4 (2,8)	0.44
Kuviani on levitetty ilman lupaa	6 (2,1)	5 (3,1)	1 (0,8)	0.23	4 (2,7)	2 (1,4)	0.69
Kuviani on muokattu	4 (1,4)	2 (1,2)	2 (1,6)	1.00	3 (2,0)	1 (0,7)	0.62
Muulla tavoin	5 (1,7)	5 (3,1)	0 (0,0)	0.07	3 (2,0)	2 (1,4)	1.00

^a Tutkittavat saivat valita useamman vastausvaihtoehdon

^b Fisherin tarkka testi

Verkkokiusaamisesta kertominen ja kertomisen vaikutus tilanteeseen. Suurin osa (70,1 %) verkkokiusatuista oli kertonut kiusaamisesta jollekin. Kiusaamisesta kertoneista (n = 68) suurin osa (42 henkilöä) kertoi kiusaamisesta ystävälle. Seuraavaksi yleisimmin kerrottiin vanhemmalle (25 henkilöä). Viisi henkilöä kertoi kiusaamisesta opettajalle, kolme kertoi terveydenhoitajalle tai kuraattorille ja viisi muulle henkilölle. Vastajat kertoivat kiusaamisesta tyypillisimmin yhdelle henkilölle (ka = 0,82, kh = 1,09, md = 1, vaihteluväli = 0–5). Sukupuolten välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa siinä, kerrotaanko verkkokiusaamisesta ulkopuolisille, mutta suuntaa-antavaa poikkeamaa tuli esiin siinä, että tytöt kertoivat verkkokiusaamisesta ulkopuoliselle hieman useammin kuin pojat (*p* = .052). Viides- ja kuudesluokkalaisten välillä ei ollut eroa siinä, kerrotaanko kiusaamisesta ulkopuoliselle (*p* = .29). Verkkokiusaamisesta kertomisen ja koulukiusaamisesta kertomisen yleisyyden välillä ei ollut eroa (*p* = .383).

Yli puolet (62,9 %) verkkokiusatuista koki tilanteen helpottuneen kertomisen myötä (n = 54, ka = 2,31, kh = 0,93, vaihteluväli 1–3), 17 vastaajaa (31,5 %) sanoi tilanteen pysyneen ennallaan ja 3 vastaajaa arvioi tilanteen pahentuneen kertomisen takia. Tyttöjen ja poikien välillä ei ollut eroa siinä, miten verkkokiusaamisesta kertomisen koettiin vaikuttaneen tilanteeseen, *t*(52) = 0.14, *p* = .89. Myöskään viides- ja kuudesluokkalaisten välillä ei ollut eroa tämän muuttujan suhteen, *t*(52) = 1.27, *p* = .21. Verkkokiusaamisesta ja koulukiusaamisesta kertoneiden välillä ei ollut eroa siinä, miten he kokivat kertomisen vaikuttaneen tilanteeseen, *Z* = -0.56, *p* = .58.

3.2. Verkkokiusatuksi joutumiseen yhteydessä olevat tekijät

Korrelaatiot. Muuttujien välisiä yhteyksiä tarkasteltiin aluksi järjestykskorrelaatiokertoimien avulla, jotka on esitetty taulukossa 4. Verkkokiusatuksi joutuminen oli korrelaatiotasolla voimakkaimmin yhteydessä koulukiusatuksi joutumiseen, $r = .35$, $p < .01$, sekä koulukiusatuksi tulemisen tapojen lukumäärään, $r = .38$, $p < .01$. Mitä useammin vastaaja oli koulukiusattu tai mitä useampia koulukiusaamisen tapoja hän oli kokenut, sitä suurempi todennäköisyys hänellä oli joutua verkkokiusatuksi. Suurin osa (77,9 %) vastaajista, jotka olivat joutuneet verkkokiusatuksi ainakin kerran lukuvuoden aikana, raportoivat joutuneensa myös koulukiusatuksi ainakin kerran. Lisäksi verkkokiusatuksi joutuminen oli yhteydessä verkkokiusaajana toimimiseen, $r = .28$, $p < .01$. Vähintään kerran lukuvuoden aikana verkkokiusatuksi joutuneista lähes puolet (45,8 %) oli myös toiminut verkkokiusaajana ainakin kerran tarkasteluajankohtana. Verkkokiusatuksi joutuminen oli käänteisessä yhteydessä koettuun ystävien määrään koulussa, $r = -.19$, $p < .01$, sekä kouluviihtyvyyteen, $r = -.29$, $p < .01$. Mitä enemmän ystäviä vastaajat arvioivat itsellään olevan tai mitä paremmin he viihtyivät koulussa, sitä harvemmin he raportoivat joutuneensa verkkokiusatuiksi. Verkkokiusatuksi joutuminen oli lisäksi yhteydessä koulukiusaajana toimimiseen, mutta yhteys oli edellisiä heikompi, $r = .15$, $p < .05$. Lisäksi verkkokiusatuksi joutuminen oli yhteydessä ”vanhempien tietoisuus lapsen käyttämistä verkkosivuista ja ohjelmista” -muuttujaan, $r = .16$, $p < .01$. Vastaajat, jotka arvioivat, etteivät vanhemmat tiedä heidän käyttämiään verkkosivuja ja ohjelmia, raportoivat muita useammin joutuneensa verkkokiusatuiksi. Yhteyden selitysosuus näiden muuttujien vaihtelusta jää kuitenkin pieneksi (2,56 %). Internetin käytön yleisyys ja verkkoviestinnän käytön monipuolisuus eivät olleet yhteydessä verkkokiusatuksi joutumiseen (taulukko 4).

Taulukko 4.

Muuttujien keskiarvot (ka), mediaanit (md), keskihajonnat (kh), vaihteluvälit sekä (Spearmanin) korrelaatiokertoimet (N = 243–299)

Muuttujat	ka	md	kh	vaihte- luväli	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
1. Sukupuoli ¹	–	–	–	1–2												
2. Luokka-aste ²	–	–	–	1–2	-.01											
3. Internetin käyttö ³	3,94	4,00	0,99	1–5	.00	.05										
4. Verkkoviestinnän käytön monipuolisuus ⁶	2,33	2,00	1,34	0–6	-.17**	.04	.35**									
5. Vanhempien tietoisuus käytetyistä verkkosivuista ja ohjelmista ⁴	1,26	1,00	0,49	1–3	-.03	.09	.15**	.16**								
6. Verkkokiusattu ⁵	1,33	1,00	0,67	1–5	-.15*	.03	.08	.09	.16**							
7. Verkkokiusaaja ⁵	1,30	1,00	0,57	1–4	.12	.04	.29**	.15*	.13*	.28**						
8. Verkkokiusatuksi tulemisen tavat ⁶	0,56	0,00	1,03	0–8	-.19**	.06	.12*	.20**	.16**	.61**	.28**					
9. Koulukiusattu ⁵	1,80	2,00	0,97	1–5	.05	-.01	.07	.02	.00	.35**	.01	.27**				
10. Koulukiusaaja ⁵	1,67	2,00	0,72	1–6	.26**	-.05	.22**	.07	.06	.15*	.34**	.21**	.36**			
11. Koulukiusatuksi tulemisen tavat ⁶	1,49	1,00	1,87	0–8	-.05	.02	.11	.19**	.15*	.38**	.16*	.47**	.72**	.38**		
12. Minulla on ystäviä koulussa ⁷	4,77	5,00	0,60	1–5	-.08	-.08	.03	.04	-.04	-.19**	-.00	-.13*	-.39**	-.10	-.33**	
13. Viihdyn koulussa hyvin ⁷	3,93	4,00	1,01	1–5	-.17**	-.14*	-.12*	-.04	-.16**	-.29**	-.15*	-.20**	-.24**	-.29**	-.24**	.31**

* $p < .05$, ** $p < .01$

¹ 1 = tyttö, 2 = poika

² 1 = 5. luokka, 2 = 6. luokka

³ 1 = en ollenkaan, 2 = harvoin 3 = joitakin kertoja kuukaudessa, 4 = monta kertaa viikossa, 5 = joka päivä

⁴ 1 = kyllä, 2 = tietävät osan, 3 = ei

⁵ 1 = ei koskaan, 2 = harvemmin kuin muutamia kertoja kuukaudessa, 3 = muutamia kertoja kuukaudessa, 4 = noin kerran viikossa, 5 = monta kertaa viikossa, 6 = joka päivä

⁶ valittujen vastausvaihtoehtojen summa

⁷ 1 = täysin eri mieltä, 2 = osittain eri mieltä, 3 = en osaa sanoa, 4 = osittain sama mieltä, 5 = täysin samaa mieltä

OLR-malli. Ordinaalisen logistisen regressiomallin mukaan sukupuoli, ystävien määrä koulussa, kouluviihtyvyys sekä koulukiusatuksi joutuminen lisäävät merkitsevästi mallin kykyä selittää kuuluvuutta kolmeen verkkokiusattu-muuttujan luokkaan (ks. taulukko 5). Malli selittää verkkokiusatuksi joutumisen yleisyyttä paremmin kuin pelkkä vakiotermin ja muuttujien tuominen malliin on pienentänyt selittämättömän vaihtelun osuutta mallissa, $\chi^2(7) = 55.72, p < .001$. Mallin näennäisselitysaste (Nagelkerke pseudo $R^2 = .27$) on käyttäytymistieteille kohtuullinen. Näennäisselitysaste ei OLR-mallissa kuvaa suoraan mallin selittämää osuutta muuttujan kokonaisvaihtelusta, vaan pikemminkin yhteyden voimakkuutta. Uskottavuustestisuureen perusteella odotetut solufrekvenssit eivät poikkea merkitsevästi havaituista solufrekvensseistä eli nollahypoteesi mallin sopivuudesta jää voimaan, $\chi^2(45) = 36.01, p = .83$. Oletus regression homogeenisyydestä jää voimaan eli selittäjien regressiokertoimet pysyvät samansuuruisina selitettävän muuttujan eri luokissa, $\chi^2(7) = 7.85, p = .35$.

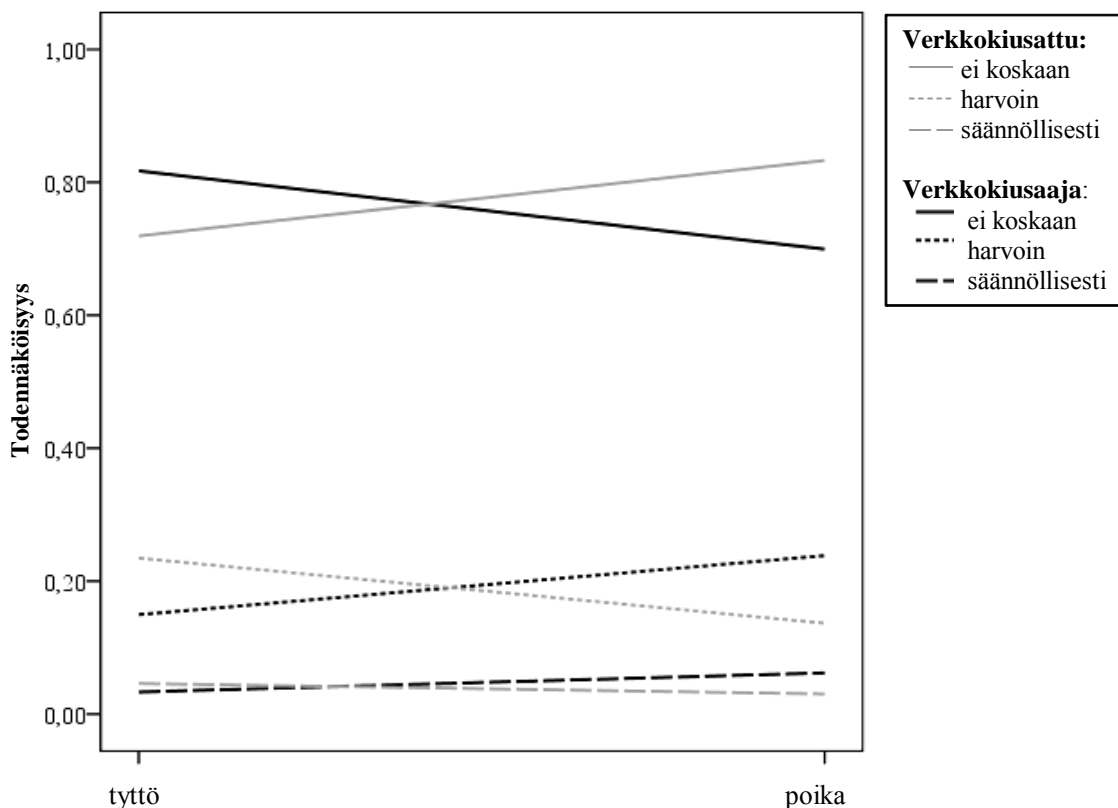
Taulukko 5.

Ordinaalinen logistinen regressiomalli: verkkokiusatuksi joutumiseen yhteydessä olevat tekijät (n = 254)

	Estimaatti	Keskivirhe	Waldin testisuure	p	OR ^a
Selitettävä muuttuja					
Verkkokiusattu ¹					
Ei koskaan	1.140	0.518	4.844	.028	3.128
Harvoin	3.507	0.606	33.461	.000	33.356
Selittävät muuttujat					
Sukupuoli (tyttö)	1.383	0.391	12.477	.000	3.986
Minulla on ystäviä koulussa ²					
Eri mieltä	2.046	1.033	3.923	.048	8.294
En osaa sanoa	.993	1.004	.977	.323	4.216
Viihdyn koulussa hyvin ²					
Eri mieltä	1.296	0.554	5.476	.019	3.654
En osaa sanoa	.920	0.423	4.731	.030	2.509
Koulukiusattu ¹					
Ei koskaan	-2.266	0.539	17.671	.000	0.104
Harvoin	-.850	0.500	2.891	.089	0.428

^aOR = Odds Ratio, vetosuhte
Nagelkerke pseudo $R^2 = .27$
Malli on merkitsevä, $p < .001$

¹ vertailuluokkana: säännöllisesti
² vertailuluokkana: samaa mieltä

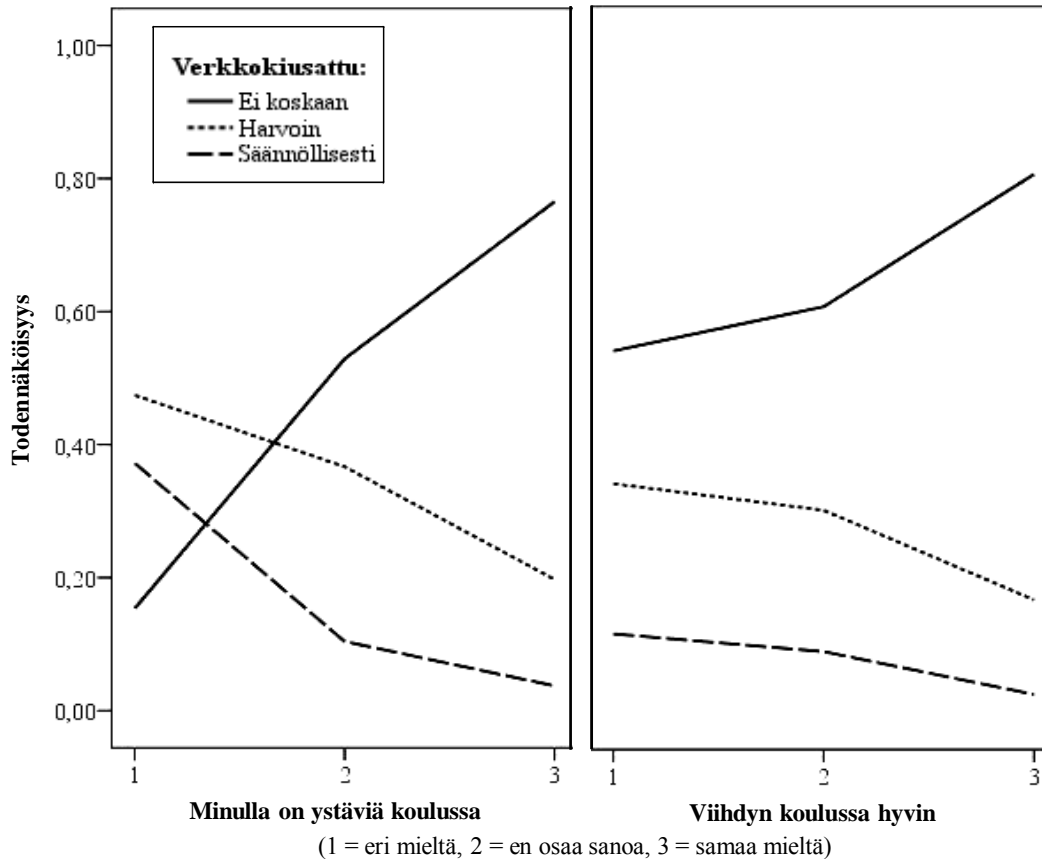

Kuvio 1.

Verkkokiusaajana toimimisen ja verkkokiusatuksi joutuminen yhteys sukupuoleen sekä yhteyksien estimoitu todennäköisyys

Tytöt ovat poikiin verrattuina useammin verkkokiusattuja, kun muut muuttajat ovat vakioita, $B = 1.383$, $p < .001$. Poikiin verrattuna tytöillä on 1.4-kertainen vetosuhde kuulua verkkokiusattu-muuttujan korkeampiin luokkiin. Kuviossa 1 on esitetty sekä verkkokiusatuksi joutumisen että verkkokiusaajana toimimisen yhteys sukupuoleen. Ystävien määrä koulussa -muuttaja on yhteydessä verkkokiusattu-muuttajaan siten, että vastaajat, joilla ei ole ystäviä koulussa (luokka ”eri mieltä”), ovat useammin verkkokiusattuja verrattuna vastaajiin, joilla on ystäviä koulussa (vertailuluokkana ”samaa mieltä”), $B = 2.046$, $p < .05$. ”Eri mieltä” -luokkaan kuuluvilla on 8.3-kertainen vetosuhde kuulua verkkokiusattu-muuttujan korkeampiin luokkiin. Kouluviihtyvyyden yhteydessä verkkokiusatuksi joutumiseen siten, että vastaajat, jotka eivät viihdy koulussa, $B = 1.296$, $p < .05$, tai eivät osaa sanoa viihtyvätkö koulussa, $B = 0.920$, $p < .05$, joutuvat todennäköisemmin verkkokiusatuiksi kuin koulussa viihtyvien luokkaan kuuluvat. Kuviossa 2 on esitetty ystävien määrän koulussa sekä kouluviihtyvyyden yhteydet verkkokiusatuksi joutumiseen.

Kuviosta 2 nähdään, että ystävien määrä koulussa erottelee kouluviihtyvyyttä voimakkaammin vastaajia verkkokiusatuksi joutumisen suhteen eri ryhmiin. Vastaajilla, joita ei koulukiusata, on säännöllisesti koulukiusattuja pienempi todennäköisyys joutua verkkokiusatuiksi, $B = -2.266$, $p < .001$. Harvoin koulukiusattujen ryhmään kuuluvilla on pienempi todennäköisyys kuulua verkkokiusattu-muuttujan korkeampiin ryhmiin verrattuna säännöllisesti koulukiusattuihin, mutta yhteys ei ole tilastollisesti merkitsevä, $B = -0.850$, $p = .09$.

Kuvio 2.

Verkkokiusatuksi joutumisen ja ystävien määrän koulussa sekä verkkokiusatuksi joutumisen ja kouluviihtyvyyden yhteys ja estimoitu todennäköisyys

Internetin käytön yleisyys, verkkokiusaajana toimiminen, verkkoviestinnän käytön monipuolisuus, koulukiusaajana toimiminen tai vanhempien tietoisuus käytetyistä internetsivuista tai -ohjelmista eivät lisänneet mallin selitystasetta. Verkkokiusaajana toimiminen oli korrelaatiotasolla yhteydessä verkkokiusatuksi tulemiseen (Taulukko 4) ja yhteys säilyi myös

verkkokiusaajana toimimista selittävässä OLR-mallissa, jota käsitellään seuraavaksi. Verkkokiusatuksi joutumista selittävästä mallista muuttuja jätettiin pois, sillä yhteys oli ei-merkitsevä. Lisäksi koulukiusaajana toimiminen ja vanhempien tietoisuus lasten käyttämistä verkkosivuista ja ohjelmista olivat yhteydessä verkkokiusatuksi joutumiseen korrelaatiotasolla, mutta eivät olleet merkitseviä selittäjiä OLR-mallissa.

3.3. Verkkokiusaajana toimimiseen yhteydessä olevat tekijät

Korrelaatiot. Taulukossa 4. on esitetty muuttujien väliset yhteydet korrelaatiotasolla tarkasteltuna. Verkkokiusaajana toimiminen korreloi voimakkaimmin koulukiusaajana toimimiseen, $r = .34$, $p < .01$. Verkkokiusaajista lähes puolet (48,1 %) on koulukiusaajia, kun katkaisukohtana on ”ainakin kerran lukuvuoden aikana”. Lisäksi verkkokiusaajana toimimisella on kohtuullisen vahva myönteinen yhteys verkkokiusatuksi tulemiseen, $r = .28$, $p < .01$, ja verkkokiusatuksi tulemisen tapojen lukumäärään, $r = .28$, $p < .01$. Verkkokiusaajana toimiminen on yhteydessä internetin käytön määrään siten, että mitä enemmän vastaajat käyttävät internetiä, sitä useammin he ovat toimineet verkkokiusaajina, $r = .29$, $p < .01$. Myös verkkoviestinnän käytön monipuolisuus oli yhteydessä verkkokiusaajana toimimiseen, $r = .14$, $p < .05$, mutta yhteys ei ollut yhtä vahva kuin internetin käytön yleisyyden yhteys verkkokiusaajana toimimiseen. Verkkokiusaajana toimimisen ja kouluviihtyvyyden välillä oli lievä negatiivinen yhteys korrelaatiotasolla tarkasteltuna, $r = -.15$, $p < .05$. Lisäksi verkkokiusaajana toimiminen oli yhteydessä ”vanhempien tietoisuus lapsen käyttämistä verkkosivuista ja ohjelmista” -muuttujaan, $r = .13$, $p < .05$, tosin yhteys ei ollut kovin voimakas.

OLR-malli. Verkkokiusaajana toimimisen yleisyyttä selittävään malliin jäivät merkitseviksi selittäjiksi sukupuoli, internetin käytön yleisyys, verkkoviestinnän käytön monipuolisuus, verkkokiusatuksi joutuminen ja koulukiusaajana toimiminen (ks. taulukko 6). Mallin näennäisselitysaste (Nagelkerke pseudo R^2) on .27. Muuttujien tuominen malliin on pienentänyt merkitsevästi selittämättömän vaihtelun osuutta verrattuna pelkän vakion sisältävään malliin, $\chi^2(8) = 51.60$, $p < .001$. Uskottavuustestisuureen perusteella nollahypoteesi mallin sopivuudesta jää voimaan, $\chi^2(190) = 174.71$, $p = .780$. Oletus regression homogeneisyydestä jää voimaan, $\chi^2(8) = 12.89$, $p = .116$.

Taulukko 6.

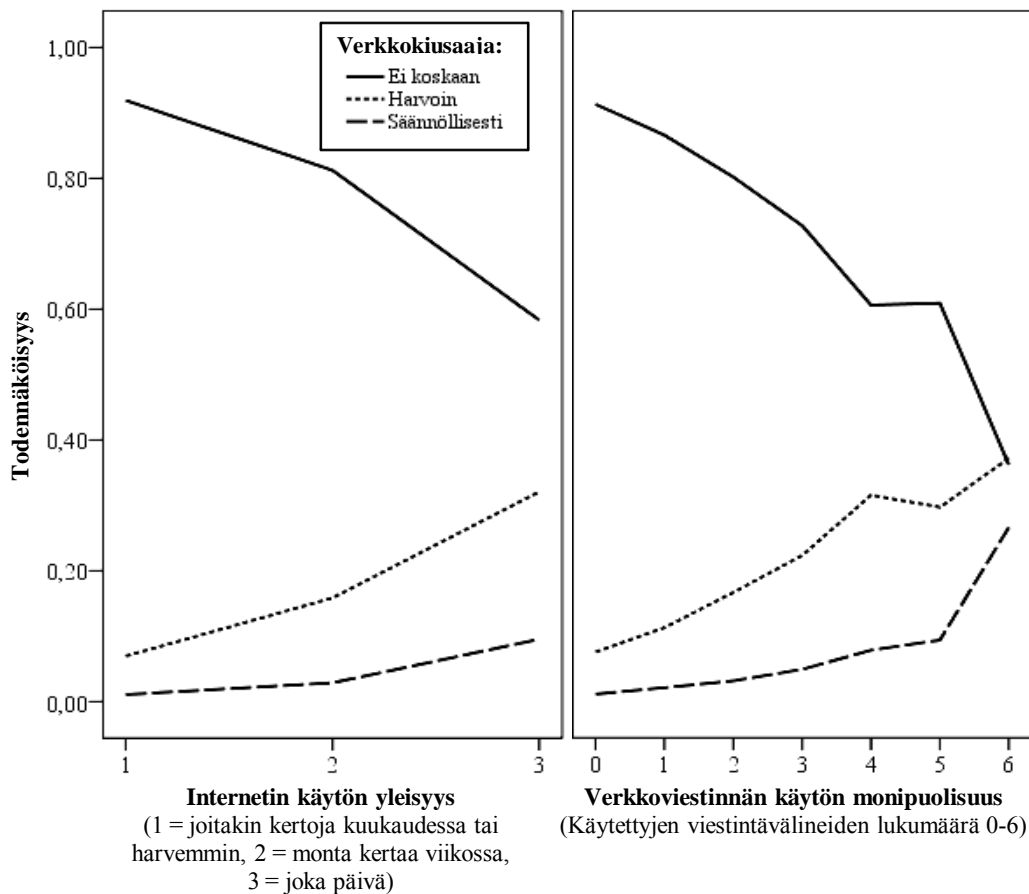
Ordinaalinen logistinen regressiomalli: verkkokiusaajana toimimiseen yhteydessä olevat tekijät (n = 228)

	Estimaatti	Keskivirhe	Waldin testisuure	<i>p</i>	OR ^a
Selitettävä muuttuja					
Verkkokiusaaja ¹					
Ei koskaan	0.561	0.951	0.348	0.555	1.752
Harvoin	2.773	0.998	7.716	0.005	16.007
Selittävät muuttujat					
Sukupuoli (tyttö)	-1.353	0.390	12.015	0.001	0.258
Internetin käyttö ²					
Joitakin kertoja kuukaudessa tai harvemmin	-1.865	0.625	8.909	0.003	0.155
Monta kertaa viikossa	-0.953	0.372	6.584	0.010	0.385
Verkkoviestinnän käytön monipuolisuus	0.398	0.139	8.267	0.004	1.489
Verkkokiusattu ¹					
Ei koskaan	-1.969	0.791	6.195	0.013	0.140
Harvoin	-0.349	0.778	0.201	0.654	0.706
Koulukiusaaja ¹					
Ei koskaan	-1.573	0.747	4.438	0.035	0.207
Harvoin	-1.151	0.729	2.495	0.114	0.316

^aOR = Odds Ratio, vetosuhde
Nagelkerke pseudo R² = .28
Malli on merkitsevä, *p* < .001

¹ vertailuluokkana: säännöllisesti
² vertailuluokkana: joka päivä

Tytöt ovat poikiin verrattuna harvemmin verkkokiusaajia, $B = -1.353$, $p < .01$. Yhteys on päinvastainen kuin sukupuolen yhteys verkkokiusatuksi joutumiseen (ks. kuvio 1). Internetin käytön yleisyys on yhteydessä verkkokiusaajana toimimiseen siten, että monta kertaa viikossa tai harvemmin internetiä käyttävät kuuluvat verkkokiusattu-muuttujan korkeampiin luokkiin harvemmin kuin internetiä päivittäin käyttävät (kuvio 3). Verkkoviestinnän käytön monipuolisuus lisää todennäköisyyttä toimia verkkokiusaajana (kuvio 3), $B = 0.398$, $p < .01$. Kun käytettyjen verkkoviestintäpalveluiden määrä lisääntyy yhdellä, kasvaa vetosuhde kuulua verkkokiusaaja-muuttujan korkeampaan luokkaan 1.489.

Kuvio 3.

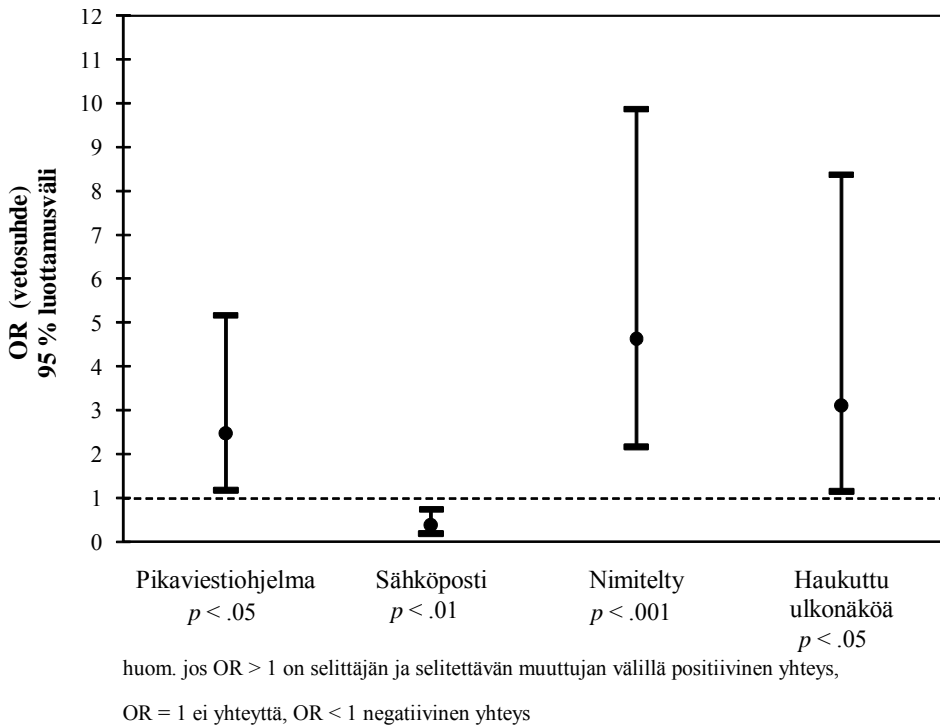
Verkkokiusaajana toimimisen yhteys internetin käytön yleisyyteen sekä verkkoviestinnän käytön monipuolisuuteen ja yhteyksien estimoitu todennäköisyys (n = 228)

Vastaajilla, joita ei verkkokiusata, on säännöllisesti verkkokiusattuja pienempi todennäköisyys toimia verkkokiusaajina, $B = -1.969$, $p < .05$. Myös harvoin verkkokiusattujen ryhmään kuuluvilla on säännöllisesti verkkokiusattuja pienempi todennäköisyys kuulua verkkokiusaaja-muuttujan korkeampiin ryhmiin, mutta yhteys ei ole tilastollisesti merkitsevä, $B = -0.349$, $p = .654$. Verkkokiusatuksi joutuvat toimivat siten muita luokkia useammin myös verkkokiusaajina. Vastaajilla, jotka eivät toimi koulukiusaajina, on säännöllisesti koulukiusaavia pienempi todennäköisyys toimia verkkokiusaajina, $B = -1.573$, $p < .05$. Kääntäen: koulukiusaajana toimivilla on ei-koulukiusaavia suurempi todennäköisyys toimia verkkokiusaajina.

Koska verkkoviestintäpalveluiden käytön monipuolisuus ja verkkokiusatuksi joutuminen olivat yhteydessä verkkokiusaaja-muuttujaan, tarkasteltiin yksittäisten verkkoviestintäpalveluiden sekä verkkokiusatuksi joutumisen tapojen yhteyttä verkkokiusaajana toimimiseen erillisen OLR-mallin avulla (liite 1). Yksittäisistä verkkoviestintäpalveluista pikaviestiohjelmien käyttö lisäsi

todennäköisyyttä toimia verkkokiusaajana, $B = 0.903$, $p < .05$. Sähköpostin käyttäjillä oli ei-käyttäjää pienempi todennäköisyys toimia verkkokiusaajina, $B = -0.972$, $p < .01$. Verkkokiusatuksi joutumisen tavoista nimittely, $B = 1.531$, $p < .001$, sekä ulkonäön haukkuminen, $B = 1.132$, $p < .05$, olivat tilastollisesti merkitseviä selittäjiä verkkokiusaaja-muuttujan korkeampiin luokkiin kuulumiselle. Kuviossa 4 on esitetty näiden muuttujien yhteydet verkkokiusaajana toimimiseen vetosuhteina.

Ystävien määrä koulussa, kouluviihtyvyys, koulukiusatuksi joutuminen ja vanhempien tietoisuus käytetyistä verkkosivuista ja ohjelmista eivät lisänneet mallin kykyä selittää verkkokiusaaja-muuttujan vaihtelua. Muuttujista kouluviihtyvyys sekä vanhempien tietoisuus käytetyistä internetsivuista tai -ohjelmista olivat korrelaatiotasolla tarkasteltuna yhteydessä verkkokiusatuksi joutumiseen (ks. taulukko 4), vaikkakin yhteyden voimakkuudet jäivät vaatimattomiksi. Ordinaalisessa logistisessa regressioanalyysissä rakennetaan selitettävää muuttujaa parhaiten kuvaavaa useamman selittävän muuttujan mallia ja korrelaatioissa tarkastellaan yksittäisten muuttujien välisiä yhteyksiä, joten heikoimmat muuttujien väliset korrelaatiot jäävät varsinkin pienen aineiston kohdalla usein regressiomallin ulkopuolelle.

Kuvio 4.

Verkkokiusaajana toimimiseen yhteydessä olevien muuttujien vetosuhteita sekä 95 % luottamusvälit (n = 243)

3.4. Vanhempien arvio verkkokiusaamisen yleisyydestä

Vanhemmista 12,7 % (26 henkilöä) arvioi lapsensa joutuneen verkkokiusatuksi ($n = 204$, $ka = 1,32$, $md = 1$, $kh = 0,69$, vaihteluväli 1–3). 13 vastaajaa (6,4 %) ei osannut sanoa, onko hänen lastansa verkkokiusattu. Kahdeksan (4,0 %) vastaajaa arvioi lapsensa verkkokiusanneen muita ($n = 200$, $ka = 1,16$, $md = 1$, $kh = 0,46$, vaihteluväli 1–3). Vanhemmista 15 henkilöä (7,5 %) ei osannut sanoa onko heidän lapsensa ollut itse verkkokiusaaja. Osuus vanhemmista, jotka arvioivat lapsensa joutuneen verkkokiusatuksi, oli pienempi (12,7 %) kuin osuus lapsista, jotka kertoivat joutuneensa verkkokiusatuiksi ainakin kerran kahden kuukauden aikana (22,8 %). Myös se osuus vanhemmista, jotka arvioivat lapsensa olleen verkkokiusaaja (4,0 %), oli pienempi kuin se osuus lapsista, jotka kertoivat verkkokiusanneensa ainakin kerran kahden kuukauden aikana (26,0 %).

Vanhempien arvioilla lapsen joutumisesta verkkokiusatuksi tai toimimisesta verkkokiusaajana ei ollut eroja taustamuuttujien suhteen (vastaajan sukupuoli, lapsen sukupuoli, lapsen luokka-aste, analyysit liitteessä 2). Vanhemmat arvioivat useammin lasten joutuvan verkkokiusatuiksi kuin toimivan verkkokiusaajina, $Z = -3.63$, $p < .001$. Vanhemmat arvioivat lastensa joutuvan koulukiusatuiksi useammin kuin verkkokiusatuiksi, $p < .001$, sekä toimivan koulukiusaajina useammin kuin verkkokiusaajina, $p < .001$.

4. POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää verkkokiusaamisen yleisyyttä ja muotoja alakoulun viidensillä ja kuudensilla luokilla. Erityisesti haluttiin tutkia, olivatko aiemmissa kansainvälisissä tutkimuksissa mainitut selittävät tekijät yhteydessä verkkokiusatuksi joutumiseen ja verkkokiusaajana toimimiseen suomalaisessa aineistossa. Tutkimuksessa oltiin lisäksi kiinnostuneita siitä, kerrotaanko verkkokiusaamisesta ulkopuolisille ja miten kertomisen koettiin vaikuttaneen tilanteeseen. Lisäksi tutkittiin vanhempien arviota siitä, kuinka usein heidän lapsensa olivat toimineet verkkokiusaajina tai joutuneet verkkokiusatuksi.

4.1. Päätulokset

Tutkimus osoitti oletusten mukaisesti verkkokiusaamisen olevan koulukiusaamista harvinaisempaa, mutta koskettavan huomattavaa osaa lapsista. Joka neljäs lapsi oli tullut verkkokiusatuksi ja toiminut verkkokiusaajana ainakin kerran lukuvuoden aikana. Säännöllisesti verkkokiusatuksi joutui melkein joka kymmenes lapsi, ja 5 % vastaajista verkkokiusasi itse säännöllisesti. Samansuuntaisia arvioita verkkokiusaamisen yleisyydestä ovat saaneet esim. Smith ym. (2008). Sekä verkkokiusatuksi joutuminen että verkkokiusaajana toimiminen oli tutkimuksessa yleisempää kuin aiemmissa suomalaistutkimuksissa (Salmivalli & Pöyhönen, painossa; Sourander ym., 2010). Salmivallin ja Pöyhösen (painossa) aineistossa vain 2 % lapsista oli verkkokiusattu säännöllisesti ja 1 % verkkokiusannut itse. Erilaiset tutkimusmenetelmät voivat selittää havaittuja eroja: Salmivallin ja Pöyhösen (painossa) tutkimuksessa verkkokiusaamista tutkittiin yhtenä kiusaamisen muotona ja se rinnastettiin kiusaamisen tapoihin kuten uhkailu ja juoruilu. Tässä tutkimuksessa verkkokiusaaminen puolestaan käsitettiin itsenäiseksi ilmiöksi koulukiusaamisen rinnalle.

Yleisimmät verkkokiusaamisen muodot olivat pilapuhelut, nimittely ja ulkonäön haukkuminen. Tulokset olivat samansuuntaisia aiempien tutkimustulosten kanssa (esim. Dehue ym., 2008; Mishna ym., 2010), vaikka niissä aineisto oli pääosin keskittynyt yläkouluikäisiin ja sitä vanhempiin. Erona aiempiin tutkimuksiin tässä aineistossa yleisimmäksi verkkokiusaamisen muodoksi nousivat pilapuhelut, joita oli saanut lähes viidesosa vastaajista. Pilapuhelut voivat olla alakouluikäisille tyypillinen verkkokiusaamisen muoto tai aineistonkeruuajankohtana tyypillinen verkkokiusaamisen muoto.

Vastaajat kertoivat kiusaamisesta ulkopuolisille hiukan useammin kuin aiemmissa tutkimuksissa (Smith ym., 2008). 70 % verkkokiusatuista oli kertonut kiusaamisesta jollekin. Aiempien tutkimusten mukaisesti suurin osa kertoi kiusaamisesta ystävälle (Slonje & Smith, 2008). Kiusaamisesta kerrottiin vanhemmille useammin kuin aiemmissa tutkimuksissa: Lähes 30 % vastaajista kertoi verkkokiusaamisesta vanhemmille, kun aiemmissa tutkimuksissa osuus on ollut 9–10 % (Juvonen & Gross, 2008; Slonje & Smith, 2008). Koska verkkokiusaamiskokemukset ovat suhteellisen yleisiä, on myönteistä että näinkin suuri osa kiusatuista kertoi tapauksista vanhemmille ja lisäksi suurin osa vastaajista koki verkkokiusaamisesta kertomisen hyödyllisenä. Aiemmissä tutkimuksissa verkkokiusaamisesta kertomisen esteenä on osoitettu olevan pelko, että vanhemmat

rajoittavat internetin käyttöä ja kokemus, ettei kertominen hyödytä (Agatson ym., 2007). Tässä tutkimuksessa syitä kertomatta jättämiselle ei kysytty. Opettajille kiusaamisesta kerrottiin harvoin, kuten aiemmissakin tutkimuksissa (Mishna ym., 2010). Oletusten vastaisesti verkkokiusaamisesta kertomisen ja koulukiusaamisesta kertomisen yleisyyden välillä ei löytynyt Smithin ym. (2008) tutkimuksessaan havaitsemaa eroa. Havaittuja eroja tutkimustuloksissa voidaan selittää vastaajien nuorella iällä tässä tutkimuksessa. Alakouluikäiset vastaajat saattavat kertoa yläkoululaisia avoimemmin aikuisille kaikenlaisesta kiusaamisesta ja ovat vielä monin tavoin riippuvaisempia vanhemmistaan kuin nuoret, joilla saattaa olla oma tietokone huoneessaan ja jotka mahdollisesti kokevat verkkoyhteisöissä tapahtuvan viestinnän omaksi yksityisasiakseen.

Aiemmat tutkimustulokset verkkokiusaamisen sukupuolieroista ovat olleet ristiriitaisia. Tämä tutkimus vahvisti näkemystä, että tytöt joutuvat poikia useammin verkkokiusatuiksi ja pojat toimivat tyttöjä useammin verkkokiusaajina (esim. Dehue ym., 2008; Sourander ym., 2010). Tulokset tukevat käsitystä siitä, että verkkokiusaamisen sukupuolierot poikkeavat koulukiusaamisen sukupuolieroista. Koulukiusaamistutkimuksesta poikkeavia sukupuolieroja voidaan pitää yhtenä esimerkkinä verkkokiusaamisen erityislaadusta. Voidaan pohtia, ilmentävätkö nämä erot tutkimuksessa havaittuja eroja verkkoviestinnän käytössä: tytöt käyttävät poikia monipuolisemmin verkkoviestintävälineitä ja raportoivat keskimäärin poikia useampia verkkokiusatuiksi joutumisen tapoja. Tytöt olivat kokeneet poikia useammin ulkonäön haukkumista, pilapuheluita sekä juorujen levittämistä. Jatkossa tulisikin selvittää tarkemmin erilaisten verkkokiusaamisen tapojen yhteyttä sukupuoleen. Onko mahdollista, ettei verkkokiusaaminen ole sinänsä yhteydessä sukupuoleen, vaan yhteydet löytyvätkin verkkokiusaamisen tavoista ja välineistä?

Internetin aktiivinen käyttö ja verkkoviestinnän käyttö ovat oletusten mukaisesti yhteydessä kasvaneeseen verkkokiusaajana toimimisen todennäköisyyteen. Tulos on yhdenmukainen aiempien tutkimusten kanssa (Li, 2007; Ybarra & Mitchell, 2004). Yksittäisistä viestintävälineistä pikaviestiohjelmien käyttö lisäsi todennäköisyyttä toimia verkkokiusaajana. Pikaviestiohjelma on tutkimuksen mukaan myös yksi yleisimmin käytetyistä viestintävälineistä. On mahdollista, ettei verkkokiusaamisen riski liity välineeseen sinänsä, vaan sen käyttöön vertaisyhteisönä (vrt. koulun piha). Uutena löytönä verrattuna aiempiin tutkimuksiin havaittiin, että sähköpostin käyttö oli negatiivisessa yhteydessä verkkokiusaajana toimimiseen. Sähköposti välineenä on pikaviestiohjelmaan verrattuna enemmän kahdenväliseen ja virallisempaan viestintään sopiva, mikä voisi selittää yllättävää yhteyttä. Vaikka internetin ja verkkoviestinnän käyttö on yhteydessä verkkokiusaamiseen, on tärkeää muistaa, että ne ovat vain välineitä, eivätkä aiheuta kiusaamista.

Verkkoviestintävälineitä käytetäänkin ennen kaikkea myönteiseen toimintaan: ystävyysuhteita perustetaan ja ylläpidetään verkossa. Tärkeä löydös on, ettei oletettua yhteyttä verkkokiusatuksi joutumisen ja tieto- ja viestintätekniiikan käytön kanssa löytynyt. Verkkoviestinnän käyttökieltoja tai rajoituksia ei siten tämän tutkimuksen pohjalta voida pitää hyödyllisinä keinoina lapsen suojelemiseen verkkokiusatuksi joutumiselta.

Verkkokiusatut ovat ei-kiusattuja useammin itse verkkokiusaajia. Tulos on yhdenmukainen Lin (2007) sekä Vandeboschin ja Van Kleemputin (2009) tutkimusten kanssa. Tulevan tutkimuksen selvitettäväksi jää, onko verkkokiusaaminen kehämäinen ilmiö, jossa verkkokiusatuksi joutuminen aiheuttaa uhrissa vastareaktion ja hän verkkokiusaa takaisin. On myös esitetty (Li, 2007), että tietyissä vertaisryhmissä on paljon verkkokiusaamista ja siten näihin ryhmiin kuuluvat lapset sekä verkkokiusaavat että joutuvat verkkokiusatuiksi usein. Perinteisissä kiusaamisenvastaisissa interventioissa oletetaan usein kiusaajien ja kiusattujen olevan eri henkilöitä (Salmivalli, 1998), joten ne eivät välttämättä ole suoraan käytettävissä verkkokiusaamisen torjumiseen.

Oletus siitä, että koulu- ja verkkokiusaamisen välillä on yhteys (esim. Juvonen & Gross, 2008) saa tutkimuksessa tukea. Koulukiusatuksi joutuminen lisää todennäköisyyttä joutua verkkokiusatuksi. Tulos on yhdenmukainen Raskauskasin ja Stoltzin (2007) sekä Vandeboschin ja Van Cleemputin (2009) tulosten kanssa. Verkkokiusatut vastaajat myös viihtyivät koulussa ei-kiusattuja huonommin Ybarran & Mitchellin (2004) tutkimustulosten mukaisesti. Lisäksi verkkokiusatuilla oli oletusten mukaisesti vähemmän ystäviä koulussa kuin ei-kiusatuilla (Sourander ym., 2010; Vandebosch & Van Cleemput, 2009). Tulos on ristiriidassa Wangin ym. (2009) tutkimuksen kanssa, jossa ystävien määrä suojeli koulukiusatuksi joutumiselta, muttei verkkokiusatuksi joutumiselta. Mielenkiintoista oli, että verkkokiusaajana toimimisella ei tässä tutkimuksessa ollut yhteyttä ystävien määrään koulussa: kiusaajat eivät siis olleet erityisen suosittuja tai yksinäisiä oppilaita. Tämä tulos oli yhdenmukainen Wangin ym. (2009) tutkimuksen kanssa. Verkkokiusaajana toimiminen ei oletusten vastaisesti ollut yhteydessä kouluviihtyvyyteen regressiotasolla, vaikkakin muuttujien välillä oli lievä yhteys korrelaatiotasolla. Oletusten mukaisesti aiemmissa tutkimuksissa (Deheu ym., 2008; Li, 2007; Raskauskas & Stolz, 2007) havaittu yhteys verkkokiusaajana toimimisen ja koulukiusaajana toimimisen välillä saa tutkimuksessa tukea. Jatkossa olisi mielenkiintoista selvittää, kiusataanko koulussa ja internetissä tai matkapuhelimella samoja uhreja, vai tukevatko tulevat tutkimustulokset Wangin ym. (2009) käsitystä siitä, että vaikka koulu- ja verkkokiusaaminen ovat yhteydessä toisiinsa, ovat ilmiöt erillisiä erilaisten taustatekijöiden vuoksi. Tässä tutkimuksessa ei löydetty joissakin tutkimuksissa

(Li, 2007; Ybarra & Mitchell, 2004) havaittua yhteyttä koulukiusattujen ja verkkokiusaajien välillä, joten ns. kostohipoteesi koulukiusattujen kostamisesta kiusaajille verkkokiusaamalla ei saa tukea. Kaiken kaikkiaan tulokset koulu- ja verkkokiusaamisen yhteydestä tukevat käsitystä, että koulukiusaajien ja -kiusattujen roolit säilyvät myös internetissä tai matkapuhelimella kiusatessa.

Vanhempien tietoisuus lasten internetin käytöstä ei ollut yhteydessä verkkokiusatuksi joutumiseen regressiotasolla, vaikkakin muuttuja oli lievästi yhteydessä verkkokiusatuksi joutumiseen sekä verkkokiusaajana toimimiseen korrelaatioiden tasolla. Regressioanalyysin tulos on ristiriidassa Vandeboschin ja Van Cleemputin (2009) tutkimuksen kanssa, jonka mukaan vanhempien osallistuminen lasten internetin käyttöön suojelisi verkkokiusatuksi joutumiselta. Tulosten eroa voivat selittää muuttujien operationalisoinnin erot: Vandeboschin ja Van Cleemputin tutkimuksessa vanhempien osallistuminen on laajempi faktori sisältäen esimerkiksi internetin käytön opettamisen ja internetin vaaroista kertomisen. Tässä tutkimuksessa vanhempien tietoisuutta lasten internetin käytöstä tutkittiin yksittäisellä kysymyksellä.

Oletusten mukaisesti vanhempien arviot siitä, kuinka usein heidän lapsensa joutuvat verkkokiusatuiksi tai toimivat verkkokiusaajina olivat pienempiä kuin lasten arviot. Vanhempien käsitykset verkkokiusaamisen yleisyydestä ovat samansuuntaisia Dehuen ym. (2008) tutkimustulosten kanssa. Vanhempien ja lasten käsitysten poikkeavuuden taustalla voi olla esimerkiksi lasten haluttomuus kertoa kiusaamiskokemuksista, verkkokiusaamisilmiön vieraus vanhemmille tai vanhempien heikot tieto- ja viestintätekniikan käyttötaidot ja siten vähäinen osallistuminen lapsen internetin käyttöön. Tekijöistä, jotka vaikuttavat vanhempien arvioihin verkkokiusaamisen yleisyydestä ei ole vielä juurikaan tutkimustietoa. Aihetta olisi jatkossa erityisen tärkeä tutkia, sillä tieto tukisi vanhemmille kohdistettujen verkkokiusaamisen vastaisten ohjelmien kehittämistä.

4.2. Rajoitukset ja vahvuudet

Tutkimuksen vahvuutena voidaan pitää korkeaa vastausprosenttia (74 % lapsista ja 68 % vanhemmista) ja tutkittavien jakautumista luokka-asteen ja iän suhteen tasaisesti. On kuitenkin mahdollista, että tutkittavat eivät ole valikoituneet kaikkien tekijöiden mukaan tasaisesti: kiusatuilla

ja kiusaajilla voi olla muita oppilaita enemmän koulupoissaoloja, ja he ovat saattaneet siten herkemmin jäädä aineiston ulkopuolelle.

Tutkimuksen etuna moniin muihin kiusaamiskyselyihin oli kiusaamisen ja verkkokiusaamisen määrittely lapsille kyselylomakkeen täytön yhteydessä. Lapset saattavat raportoida herkästi kaikenlaisen kiusoittelun kiusaamiseksi, jollei kiusaamista määritellä etukäteen (Salmivalli, 1998). Tämä voi vääristää tuloksia verkkokiusaamisen yleisyydestä. Toisaalta tutkimuksen rajoituksena on poikkileikkausasetelma, jonka vuoksi pystytään tarkastelemaan vain asioiden yhteyksiä, ei niiden syy-seuraussuhteita. Pitkittäistutkimuksella voitaisiin pyrkiä ymmärtämään syvällisemmin verkkokiusaamisen riskitekijöitä ja seurauksia.

Tulkintoja tehdessä on hyvä muistaa, että aineisto perustuu itsearviointeihin. Itsearviointi menetelmänä ei välttämättä paljasta kiusaamisongelmaa koko laajuudessaan: kiusaamisesta kertominen luokkatilanteessa tai ulkopuoliselle voi tuntua pelottavalta (Salmivalli, 1998). Vertais- tai opettaja-arviointi tai näiden menetelmien yhdistelmä olisi saattanut lisätä tutkimuksen validiteettia. Lisäksi sosiaalisen suotavuuden vaikutus on hyvä huomioida, vaikka nimettömänä vastaaminen saattaa pienentää ilmiön merkitystä. Lapset voivat kokea kiusaamisesta kertomisen kasvojen menetyksenä tai toisaalta verkkokiusaajana toimimista saatetaan liioitella, jos toimintaa arvostetaan vertaisryhmässä. Vanhemmat puolestaan haluavat säilyttää kasvonsa opettajien ja tutkijoiden silmissä.

Tutkimuksen rajoitteena on standardoidun mittarin puuttuminen. Verkkokiusaaminen on tutkimuskohteena uusi, ja kyselylomakkeiden kehitys on hidasta työtä. Vaikka tutkimuksessa käytetyn mittarin luotettavuus oli Cronbachin alfalla arvioituna kohtuullinen, vaikeuttaa yleisesti käytetyn mittarin puuttuminen tutkimustulosten vertailua aiempiin tutkimuksiin. Jatkossa verkkokiusaamiseen sopivan itsearviointimenetelmän kehitys olisikin tärkeää.

Tutkimuksen otos ei ollut satunnaisotos, joten yleistettäessä tuloksia yli tutkimuskohteena olleiden koulujen tulee olla varovainen. Tulokset ovat kuitenkin suuntaa-antavia verkkokiusaamisen yleisyydestä ja siihen liittyvistä tekijöistä laajemminkin Suomessa.

4.3. Lopuksi

Kiusaamista on tutkittu Pohjoismaissa jo 40 vuoden ajan, mutta verkkokiusaamisen tutkimus on vasta aluillaan. Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että merkittävä osa lapsista kohtaa verkkokiusaamista jo alakoulussa. Jatkossa onkin tärkeää sisällyttää kiusaamiskyselyihin verkkokiusaamista koskevia kysymyksiä, joilla tutkitaan myös verkkokiusaamisen eri muotoja. Tässä ja aiemmissa tutkimuksissa on saatu viitteitä siitä, että verkkokiusaamisen eri muodoilla on omat erityispiirteensä, joiden tarkempi kuvailu on tulevan tutkimuksen tärkeä tehtävä.

Tämä tutkimus vahvistaa näkemystä, että verkkokiusaamisella on yhteyksiä koulukiusaamiseen ja siten käsitystä, että verkkokiusaamiseen puuttuminen on myös koulun tehtävä. Tutkimuksen perusteella kiusaajien ja kiusattujen roolit näyttävät pysyvän samankaltaisina koulussa ja verkossa. Lisäksi ilmiöiden taustalla on samankaltaisia ilmiöitä, kuten ystävien puutetta ja vähäistä kouluviihtyvyyttä. Verkkokiusaamiseen voitaisiin kenties puuttua koulukiusaamisinterventioissa tuloksellisiksi todetuilla menetelmillä, joita muokattaisiin verkkokiusaamiselle sopivaksi. Lisäksi verkkokiusaaminen tulisi sisällyttää koulujen kiusaamisenvastaisiin materiaaleihin. Toisaalta verkkokiusaamisen erityispiirteiden vuoksi tarvitaan myös kohdennettuja keinoja, kuten yhteistyötä matkapuhelinyritysten ja internetpalveluntarjoajien kanssa sekä mediakasvatusta.

Tutkimus osoitti, että vanhemmat aliarvioivat verkkokiusaamisen yleisyyttä suhteessa lasten omiin kokemuksiin ja että lapset kertovat vanhemmilleen ja koulun henkilökunnalle vain murto-osan koetusta verkkokiusaamisesta. Aikuisten tietoisuutta verkkokiusaamisesta tulisi lisätä, jotta vanhempien käsitys verkkokiusaamisen yleisyydestä lähestyisi lasten kokemusta. Tämän tutkimuksen tuottamaa tietoa voidaan suoraan hyödyntää kasvattajien perehdyttämisessä verkkokiusaamisen yleisyyteen ja muotoihin.

Sekä kansallisella että EU-tasolla kehitellään parhaillaan toimintaohjeita verkkokiusaamista vastaan ja verkkokiusaamistutkimuksen tuottama tieto on juuri nyt erityisen ajankohtaista ja tarpeellista. Tutkimus on tärkeää, sillä tulevaisuudessa ilmiön voidaan olettaa kasvavan ja muuttavan muotoaan tieto- ja viestintätekniiikan kehittyessä ja erilaisten kannettavien laitteiden yleistyessä entisestään myös lasten keskuudessa.

LÄHTEET

- Aaltonen, T. (2009). *Mediakasvatus suomalaisperheissä 2009*. Viestintäviraston julkaisu 11/2009. Helsinki: Viestintävirasto.
- Agatson, P., Kowalski, R., & Limber, S. (2007). Students' perspectives on cyber bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*, S59–S60
- Ang, R. P., & Goh, D. H. (2010). Cyberbullying among adolescents: The role of affective and cognitive empathy, and gender. *Child Psychiatry & Human Development, 41*, 387–397.
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K., & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior, 18*, 117–127.
- Dehue F., Bolman C., & Völlink T. (2008). Cyberbullying: Youngsters' experiences and parental perception. *CyberPsychology and Behavior, 11*, 217–223.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2007). Offline consequences of online victimization: School violence and delinquency. *Journal of School Violence, 6*, 89–112.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2009). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hodges E. V., Boivin M., Vitaro F., & Bukowski W. M. (1999). The power of friendship: protection against an escalating cycle of peer victimization. *Developmental Psychology, 35*, 94–101.
- Hosmer, D. W., & Lemeshow, S. (2000). *Applied Logistic Regression*. New York: Wiley.
- Juvonen, J. & Gross E. (2008). Extending the School Grounds?—Bullying Experiences in Cyberspace. *Journal of School Health, 78*, 496–505.
- Kaltiala-Heino, R., Fröjd, S., & Marttunen, M. (2010). Involvement in bullying and depression in a 2-year follow-up in middle adolescence. *European Child & Adolescent Psychiatry, 19*, 45–55.
- Klomek, A. B., Sourander, A., Niemelä, S., Kumpulainen, K., Piha, J., Tamminen, T., . . . Gould, M. S. (2009). Childhood bullying behaviors as a risk for suicide attempts and completed suicides: A population-based birth cohort study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 48*, 254–261.
- Kowalski R., & Limber S. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health, 41*, S22–S30.

- Kuhlemeier, H., & Hemker, B. (2007). The impact of computer use at home on students' Internet skills. *Computers & Education*, 49, 460–480.
- Kumpulainen, K., & Räsänen, E. (2000). Children involved in bullying at elementary school age: Their psychiatric symptoms and deviance in adolescence. An epidemiological sample. *Child Abuse & Neglect*, 24, 1567–1577.
- Li, Q. (2008). A Cross-cultural Comparison of Adolescents' Experience Related to Cyberbullying. *Educational Research*, 50, 223–234.
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23, 1777–1791.
- Livingstone, S., Haddon, L., & Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011). *Risks and Safety on the Internet. The Perspective of European Children. Full Findings*. LSE, London: EU Kids Online. [viitattu 15.5.2011]. Saatavissa: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20Online%20reports.aspx>
- Matikkala, U., & Lahikainen, A. R. (2005). Pelit, tietokone ja kännykkä lasten sosiaalisissa suhteissa. Teoksessa A. R. Lahikainen, P. H. Hietala, T. Inkinen, M. Kangassalo, R. Kivimäki & F. Mäyrä (toim.), *Lapsuus mediamaailmassa. Näkökulmia lasten tietoyhteiskuntaan* (s. 92–128). Tampere: Gaudeamus.
- McCullagh, P., & Nelder, J. A. (1989). *Generalized Linear Models*, 2. painos. Lontoo: Chapman and Hall.
- Mishna, F., Cook, C., Gadalla, T., Daciuk, J. and Solomon, S. (2010). Cyber bullying behaviors among middle and high school students. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80, 362–374.
- Mishna, F., Saini, M., & Solomon, S. (2009). Ongoing and online: Children and youth's perceptions of cyber bullying. *Children and Youth Services Review*, 31, 1222–1228.
- Mustonen, A., & Peura J. (2007). *Netin kuvagalleriat nuorten elämässä. Nettikyselyn tuloksia 2007. Tulosten vertailua 2006 ja 2007*. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Noppiari E., Uusitalo N., Kupiainen R., & Luostarinen H. (2008). *'Mä oon nyt online!': Lasten mediaympäristö muutoksessa*. Tiedotusopin laitos, julkaisu A104/2008. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Nuortennetti (2011). Jos sinua kiusataan netissä. [viitattu 12.9.2011]. Saatavissa: http://www.mll.fi/nuortennetti/mina_ja_media/nettikiusaaminen/jos_sinua_kiusataan_netissa/

- Oksman, V., & Rautiainen P. (2001). 'Se on sitä nykypäivää'. Matkaviestintä lasten ja nuorten tietoyhteiskuntana. Teoksessa M. Kangassalo & J. Suoranta (toim.), *Lasten tietoyhteiskunta* (s. 72–86). Vammala: Tampere University Press.
- Olweus, D. (1992). *Kiusaaminen koulussa*. Helsinki: Otava
- Olweus, D. (1998). *The Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire*. Research Center for Health Promotion (HEMIL). Bergen, Norway: University of Bergen.
- Patchin, W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4, 148–169.
- Pelastakaa Lapset ry. (2007). *Mobiilikysely 2007. Raportti lasten matkapuhelinten käytöstä*. [viitattu 8.3.2008]. Saatavissa: <http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/mediakasvatus/kyselyt/>.
- Pelastakaa Lapset ry. (2009). *Mobiilikysely 2009. Raportti lasten matkapuhelinten käytöstä*. [viitattu 9.8.2010]. Saatavissa: <http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/mediakasvatus/kyselyt/>.
- Raskauskas, J., & Stoltz, A. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43, 564–575.
- Salmivalli, C. (1998). *Koulukiusaaminen ryhmäilmionä*. Tampere: Gaudeamus.
- Salmivalli, C., & Pöyhönen, V. (painossa). Cyberbullying in Finland. Teoksessa Q. Li, D. Cross, & P. Smith (toim.), *Bully Goes to the Cyber Playground: Research of Cyberbullying from an International Perspective*.
- Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147–154.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho M., Fisher S., Russell S., & Tippett N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Child Psychology and Psychiatry*, 49, 376–385.
- Smith, P. K., & Slonje, R. (2010). Cyberbullying. The Nature and Extent of a New Kind of Bullying, In and Out of School. Teoksessa S. R. Jimerson, S. M. Swearer & D. L. Espelage (toim.), *International Handbook of Bullying in Schools* (s. 249–262). New York: Routledge.
- Sourander, A., Klomek, A. B., Ikonen, M., Lindroos, J., Luntamo, T., Koskelainen, M., . . . Helenius, H. (2010). Psychosocial risk factors associated with cyberbullying among adolescents. *Archives of General Psychiatry*, 67, 720–728.
- Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *Cyberpsychology & Behavior*, 7, 321–326.
- Suoranta J., & Lehtimäki, H. (2003). Verkostosiaalisuus ja nuoret. Teoksessa S. Kangas & T. Kuure (toim.), *Teknologisoituvu nuoruus* (s. 30–38). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

- Tamminen, T. (2001). Lapset tietoyhteiskunnassa. Teoksessa M. Kangassalo & J. Suoranta (toim.), Lasten tietoyhteiskunta (s. 234–240). Vammala: Tampere University Press.
- Tietoturvakoulu (2011). Kiusaaminen netissä. [viitattu 12.9.2011]. Saatavissa: <http://www.tietoturvakoulu.fi/opettajille/kayttaytyminenverkossa/nettikiusaaminen.html>
- Turley, J. (2008). Nettikiusaaja vei hengen mutta vältti rangaistuksen. Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus 6.1.2008.
- Vandebosch H., Van Cleemput K. (2009). Cyberbullying among youngsters: Profiles of bullies and victims. *New Media & Society, 11*, 1349–1371.
- Wang, J., Iannotti, R. J., & Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health, 45*, 368–375.
- Wang, J., Nansel, T. R., & Iannotti, R. J. (2011). Cyber and traditional bullying: differential association with depression. *Journal of Adolescent Health, 48*, 415–417.
- Williams, K., & Guerra, N. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*, S14–S21.
- Wolak, J., Mitchell, K. J., & Finkelhor, D. (2007). Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health, 41*, S51–S58.
- Ybarra, M., Diener-West, M., & Leaf, P. (2007). Examining the overlap in Internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health, 41*, S42–S50.
- Ybarra, M., Espelage, D., & Mitchell, K. J. (2007). The co-occurrence of Internet harassment and unwanted sexual solicitation victimization and perpetration: Associations with psychosocial indicators. *Journal of Adolescent Health, 41*, S31–S41.
- Ybarra, M., & Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45*, 1308–1316.
- Ybarra M., Mitchell K., Wolak J., & Finkelhor D. (2006). Examining characteristics and associated distress related to Internet harassment: Findings from the Second Youth Internet Safety Survey. *Pediatrics, 118*, e1169–1177.

LIITTEET

Liite 1.

Taulukko 7.

Ordinaalinen logistinen regressiomalli: verkkokiusaajana toimimiseen yhteydessä olevat tekijät (n = 243)

	Estimaatti	Keskivirhe	Waldin testisuure	p	OR ^a
Selitettävä muuttuja					
Verkkokiusaaja ¹					
Ei koskaan	1.466	0.346	17.949	.000	4.332
Harvoin	3.638	0.455	63.978	.000	38.009
Selittävät muuttujat					
Verkkoviestintään käytetyt palvelut					
Pikaviestiohjelma	0.903	0.377	5.738	.017	2.467
Sähköposti	-0.972	0.342	8.086	.004	0.378
Kiusaamisen tapa					
Nimitelty	1.531	0.387	15.685	.000	4.624
Haukuttu ulkonäköä	1.132	0.507	4.994	.025	3.102

^aOR = Odds Ratio, vetosuhte

¹vertailuluokkana: säännöllisesti

Nagelkerke pseudo R² = .20

Malli on merkitsevä, p < .001

Odotetut solufrekvenssit eivät poikkea merkitsevästi havaituista solufrekvensseistä, $\chi^2(20) = 21.04$, p = .395. Oletus regression homogeenisyydestä jää voimaan, $\chi^2(4) = 3.35$, p = .501.

Liite 2.

Taulukko 8.

Vanhempien arviot lapsen joutumisesta verkkokiusatuksi ja toimimisesta verkkokiusaajana taustamuuttujien mukaan (n = 198–203)

Muuttuja	Yhteensä	Sukupuoli			Luokka-aste			Kyselyyn vastasi			
		Tyttö	Poika	p ^a	5. luokka	6. luokka	p ^a	Äiti	Isä	Molemmat	p ^b
Verkkokiusattu	26	17	9	.40	15	11	.53	21	3	2	.64
Verkkokiusaaja	8	6	2	.47	5	3	.72	7	0	1	.73

^aFisherin tarkka testi

^b χ^2 -testi